

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНА УСТАНОВА "ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ ТА
ПРОГНОЗУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ"**

БІЛОУСОВА ОЛЕНА СТАНІСЛАВІВНА

УДК (336.1+658.1)-043.5:330.34

**ФІНАНСОВА ВЗАЄМОДІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПІДПРИЄМСТВ
ДЛЯ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ**

08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Київ – 2019

Дисертація є рукописом.

Роботу виконано в Державній установі "Інститут економіки та прогнозування НАН України".

Науковий консультант член-кореспондент НАН України,
доктор економічних наук, професор,
заслужений економіст України
Даниленко Анатолій Іванович,
Державна установа "Інститут економіки та
прогнозування НАН України",
радник при Дирекції.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Костирко Лідія Андріївна,
Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля МОН України,
м. Сєвєродонецьк,
завідувач кафедри фінансів і банківської справи;

доктор економічних наук, доцент
Кравченко Ольга Олексіївна,
Державний університет інфраструктури і
технологій МОН України, Інститут управління,
технологій та права імені гетьмана Петра
Конашевича-Сагайдачного,
професор кафедри фінансів і кредиту;

доктор економічних наук, професор
Швабій Костянтин Іванович,
Національний університет державної фіскальної
служби України, Навчально-науковий інститут
економіки, оподаткування та митної справи,
директор.

Захист дисертації відбудеться 28 лютого 2019 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.239.02 Державної установи "Інститут економіки та прогнозування НАН України" за адресою: 01011, м. Київ, вул. Панаса Мирного, 26, зала засідань вченої ради.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Державної установи "Інститут економіки та прогнозування НАН України" за адресою: вул. Панаса Мирного, 26, м. Київ, 01011.

Автореферат розіслано 24 січня 2019 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
доктор економічних наук, професор

Н.М. Шелудько

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Глобальна конкуренція активізує зміни у процесах фінансової взаємодії держави та підприємств з метою формування конкурентних переваг на інноваційних засадах. В Україні практика реалізації розрізних заходів впливу держави на діяльність підприємств поки що не створює необхідних передумов для прискореного розвитку реального сектору економіки. Це вимагає посилення державної політики стимулювання, спрямованої на оновлення основного капіталу підприємств, і своєчасного фінансового забезпечення інноваційного розвитку національної економіки.

Дослідження показують, що дефіцит власних і позикових фінансових ресурсів підприємств України, низька результативність державної підтримки спричинили поглиблення технологічної (фізичної та моральної) відсталості, сировинну спрямованість діяльності багатьох підприємств і економіки в цілому. За оцінками Всесвітнього економічного форуму, у 2017–2018 рр. економіка України займає у рейтингу глобальної конкуренції лише 81-ше місце серед 137 країн світу, що пояснюється, зокрема, недостатністю вітчизняного фінансового потенціалу для розвитку базових факторів виробництва, забезпечення їх ефективності та результативності. Щоб підвищити конкурентоспроможність національної економіки, необхідно формувати додаткові джерела фінансування розвитку інноваційних факторів і на цій основі забезпечувати зростання ефективності базових факторів.

У науковій літературі окремі аспекти фінансової взаємодії держави та підприємств (зокрема, теоретичні засади визначення економічних функцій держави та її втручання в економіку) досліджували Ш.Бланкарт, Дж.Б'юкенен, Т.Бондарук, В.Геєць, А.Гриценко, А.Даниленко, Т.Єфименко, І.Запатріна, Т.Затонацька, М.Зверяков, В.Зимовець, Дж.М.Кейнс, О.Кириленко, М.Кондратьєв, С.Кораблін, П.Кругман, І.Крючкова, І.Луніна, І.Малий, А.Маршалл, Р.Масгрейв, Дж.Міллер, В.Небрат, Д.Норт, С.Онишко, В.Опарін, Б.Пасхавер, О.Паливода, М.Портер, В.Сіденко, Дж.Стігліц, В.Танзі, Ж.Тіроль, Р.Тейлер, В.Федосов, Р.Хіггс та інші.

Питання застосування бюджетно-податкових, грошово-кредитних та інших важелів розвитку економіки дістали відображення у працях таких вчених, як З.Борисенко, О.Бондаренко, С.Буковинський, О.Василик, В.Вишневецький, О.Гонта, В.Гринчуцький, М.Диха, Ю.Іванов, О.Єрмошкіна, Ю.Кіндзерський, Л.Костирко, О.Кравченко, М.Крупка, Л.Лисяк, Т.Майорова, В.Мельник, А.Рамський, О.Саліхова, Л.Селіверстова, А.Соколовська, О.Терещенко, А.Федоренко, Т.Черничко, І.Чугунов, Л.Шабліста, К.Швабій, Н.Шелудько та інші.

Проте проблеми фінансової взаємодії держави та підприємств в умовах малої, відкритої та переважно сировинної економіки зі спекулятивними рейтингами та нерозвинутим фінансовим ринком, а також при низькому рівні захисту прав інвесторів і високих інвестиційних ризиках залишаються недостатньо дослідженими. Це, зокрема, стосується розвитку теоретико-методологічного та інформаційного забезпечення ефективної фінансової взаємодії держави та підприємств як основи процесів обґрунтування та вибору інноваційно-

інвестиційних рішень, а також формування додаткових джерел фінансових ресурсів для переходу до інноваційної, конкурентоспроможної економіки. Наукова і практична значущість розв'язання окреслених проблем зумовлює актуальність і вибір теми дисертації, її мету, завдання і зміст.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконувалась автором у рамках науково-дослідних робіт ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»: "Вплив кризи на фінанси реального сектору економіки України та шляхи їх оздоровлення" (№ ДР 0111U004209, 2011–2014 рр.) – обґрунтовано особливості застосування інструментів фінансового забезпечення розвитку підприємств реального сектору економіки у посткризовий період; "Ризики і загрози фінансовій безпеці сектору державних фінансів та шляхи їх подолання" (№ ДР 0112U006431, 2012 р.) – виявлено ризики недоодержання податкових доходів бюджету; "Державна політика забезпечення фінансової стабільності промислових підприємств" (№ ДР 0108U008541, 2008–2011 рр.) – подальшого розвитку набули теоретико-методологічні засади фінансового планування на підприємствах; "Посткризові проблеми та фінансові аспекти розвитку економіки України" (№ ДР 0110U006640, 2010 р.) – виявлено фінансові ризики втрати стійкості підприємств при відшкодуванні ПДВ облігаціями внутрішньої державної позики; "Фінансове забезпечення структурної модернізації реального сектору економіки України" (№ ДР 0113U005616, 2014–2017 рр.) – розроблено механізм концентрації державних інвестицій на модернізації реального сектору економіки; "Наукові засади моніторингу фіскальної системи України в умовах економічних реформ" (№ ДР 0112U006194, 2012 р.) – розкрито сутність індикаторного і процесного моніторингу фіскальної системи; обґрунтовано напрями вдосконалення інституційного забезпечення моніторингу фіскальної системи України; "Консолідація державних фінансів України в умовах світової фінансової нестабільності" (№ ДР 0113U005571, 2014–2016 рр.) – визначено засади політики консолідації державних фінансів; за результатами модельних розрахунків пільгового оподаткування прибутку підприємств обґрунтовано напрями податкового стимулювання інноваційної діяльності.

Участь здобувача у науково-дослідних роботах і його особистий вклад підтверджено довідкою ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України" № 135-16/336 від 31.05.2018 р.

Мета і завдання дослідження. Мета дисертації полягає у розвитку теоретико-методологічних засад ефективної фінансової взаємодії держави та підприємств і розробці практичних рекомендацій щодо її забезпечення на етапі переходу від малої та переважно сировинної до інноваційної, конкурентоспроможної економіки у глобалізованому світі.

Досягнення поставленої мети зумовило необхідність вирішення таких завдань:

- розкрити економічну природу фінансової взаємодії держави та підприємств;
- виявити вплив зміни форм власності на фінансові відносини між державою і підприємствами;

- розробити концепцію фінансової взаємодії держави та підприємств на етапі переходу від малої та переважно сировинної до інноваційної, конкурентоспроможної економіки;
- обґрунтувати основні аспекти фінансової взаємодії держави та підприємств для активізації інноваційних факторів розвитку економіки;
- сформулювати принципи забезпечення ефективної фінансової взаємодії держави і підприємств;
- дослідити засади участі держави у співфінансуванні інноваційно-інвестиційних проектів підприємств;
- з'ясувати склад бюджетних видатків розвитку та їх призначення у державному стимулюванні зростання інноваційної, конкурентоспроможної економіки;
- розробити підхід до економічного обґрунтування інструментів податкового стимулювання інноваційної діяльності підприємств;
- визначити напрями стимулювання участі підприємств у фінансуванні державних інвестиційних проектів;
- дослідити вплив фінансового та інвестиційного потенціалу підприємств і виробничих кластерів на забезпечення інноваційно-інвестиційних процесів;
- запропонувати шляхи вдосконалення інституційного забезпечення фінансової взаємодії держави та підприємств.

Об'єктом дослідження є сукупність відносин, які виникають у процесі фінансової взаємодії держави та підприємств і спрямовані на розвиток національної економіки.

Предметом дослідження виступають теоретико-методологічні засади та інструментарій фінансової взаємодії держави та підприємств у процесі фінансового забезпечення переходу від малої та переважно сировинної до інноваційної, конкурентоспроможної економіки.

Методи дослідження. У роботі застосовано сукупність загальнонаукових і конкретно-історичних методів наукового пізнання. Теоретико-методологічною основою дисертаційного дослідження є праці з теорії фінансів та інвестицій, з проблем трансформації відносин держави та підприємств, формування й розвитку системи їх фінансової взаємодії. Історико-логічний метод застосовано у розділі 1 для розкриття економічної природи фінансової взаємодії держави та підприємств, а також дослідження зміни ролі держави у фінансовому забезпеченні підтримки зростання економіки; системний і структурно-функціональний підхід – у розділі 2 для дослідження ознак адаптивності системи фінансової взаємодії на рівні держави та підприємств, які діють в умовах малої та переважно сировинної економіки. За допомогою методу статистичних порівнянь у розділах 3–4 здійснено порівняння стану нагромадження основного капіталу, прибутковості та інших показників фінансової стійкості вітчизняних підприємств з відповідними показниками інших країн. У третьому та п'ятому розділах використано: метод кількісного аналізу при визначенні обсягів державної підтримки підприємств, а також економіко-математичний метод при розробці

моделей оцінки фінансових наслідків запровадження пільгового оподаткування прибутку підприємств України.

Інформаційною базою дослідження є наукові праці з відповідної проблематики, нормативно-правові акти України та країн ЄС, дані Державної служби статистики України і Євростату, матеріали Міністерства фінансів України, Державної казначейської служби України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Рахункової палати України, Державної аудиторської служби України, Фонду державного майна України, Фонду регіонального розвитку України, НБУ, а також ОЕСР, ООН, МВФ; інвестиційні плани, фінансова та податкова звітність підприємств.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження. Основні положення, які формують наукову новизну дисертаційного дослідження, полягають у тому, що

уперше:

- обґрунтовано концепцію фінансової взаємодії держави та підприємств на етапі переходу від малої та переважно сировинної до інноваційної, конкурентоспроможної економіки, яка визначає сукупність взаємозв'язаних інструментів державного стимулювання й регулювання окремих аспектів діяльності підприємств, відповідно використовуючи інноваційні бюджетні трансферти підприємствам; інноваційні пільги з податку на прибуток; публічні закупівлі за інноваційним пріоритетом; державні гарантії по кредитах підприємствам на придбання технологій, що не мають вітчизняних аналогів; замовлення на підготовку кваліфікованих працівників згідно з вимогами інноваційної економіки; а також інструменти регуляторного впливу на тарифи природних монополій, інноваційну діяльність державних і комунальних підприємств, виконання інвестиційних зобов'язань приватизованими підприємствами. Застосування таких інструментів створюватиме передумови для виникнення синергетичного впливу факторів інновацій та ефективності на розвиток національної економіки;

- визначено засади формування інформаційної бази для прийняття рішень щодо фінансування державних інвестиційних проектів і співфінансування інноваційно-інвестиційних проектів підприємств, яка включає в себе показники інвестиційного плану, визначені чинними правовими актами, додаткові індикатори, що відображають потреби підприємства у державній допомозі, наявність резерву та ліквідних активів для покриття інвестиційного ризику, а також показники плану ліквідності. Їх використання забезпечуватиме участь держави у фінансуванні ефективних і результативних проектів;

- доведено доцільність надання інноваційних бюджетних трансфертів підприємствам і визначено умови їх отримання: співфінансування інноваційно-інвестиційних проектів з Державним банком розвитку України та іншими інвесторами; встановлення частки держави та інших інвесторів у співфінансуванні та майнових результатах здійснення проекту залежно від його інноваційної спрямованості, ризику і прибутковості; повернення суми інноваційних бюджетних трансфертів після реалізації інноваційно-інвестиційних проектів. Запровадження подібних трансфертів дозволить активізувати участь банків, недержав-

них пенсійних фондів, страхових організацій та домогосподарств у співфінансуванні інноваційно-інвестиційних проектів підприємств;

- розроблено математичні моделі оцінки фінансових наслідків запровадження інноваційних пільг з податку на прибуток (у формі податкового кредиту або додаткового зменшення бази оподаткування) – обсягу втрат бюджету (на рівні держави) та акумульованих фінансових ресурсів (на рівні підприємств), що надасть можливість обґрунтувати вибір форм та інтенсивності державної підтримки інноваційно-інвестиційних проектів підприємств;

удосконалено:

- визначення поняття "фінансова взаємодія держави та підприємств", яке, на відміну від існуючих його характеристик, звужених до партнерства, трактується як сукупність відносин, що виникають у результаті: 1) впливу інструментів державного стимулювання й регулювання на фінанси підприємств, а також діяльності останніх – на державні фінанси; 2) співфінансування державою та підприємствами інноваційно-інвестиційних процесів. Це дозволило сформулювати концепцію фінансової взаємодії держави та підприємств на етапі розвитку інноваційної, конкурентоспроможної економіки;

- напрями стимулювання підприємств шляхом доповнення додатковими преференціями за їх пайову участь у фінансуванні державних інвестиційних проектів в економічно слабких регіонах, зокрема: в отриманні державних замовлень, здійсненні публічних закупівель із застосуванням переговорної процедури, використанні державного та комунального майна на умовах концесії, отриманні права оренди земельних ділянок для господарської діяльності, реалізації проектів державно-приватного партнерства за умови збереження державного контролю за наданням соціальних послуг;

- трактування змісту поняття "інвестиційний потенціал підприємств", яке на відміну від існуючого, що використовує ресурсний підхід, базується на витратному підході та характеризує оновлення основного капіталу, здійснене для підвищення рівня конкурентоспроможності підприємств. З огляду на це, сутність поняття "фінансовий потенціал підприємств" розкривається як сукупність власних і залучених фінансових ресурсів, достатніх для ведення операційної та інноваційної діяльності, підвищення кваліфікації працівників, виконання інших зобов'язань соціальної відповідальності, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності. Виокремлення цих понять дає можливість вибору дійових інструментів державного стимулювання та регулювання діяльності підприємств залежно від наявного фінансового та інвестиційного потенціалу;

набули подальшого розвитку:

- загальні принципи господарювання, визначені у чинному законодавстві, щодо заміни в них "обмежень державного регулювання економічних процесів" на принцип "участі держави в економічному розвитку", що забезпечуватиме розширення інструментів державного стимулювання інноваційного розвитку, передбачатиме регулювання діяльності окремих підприємств (зокрема, державних і комунальних, природних монополій і приватизованих підприємств) і

недопущення порушень умов добросовісної конкуренції. Це створюватиме умови для підвищення ролі держави в розвитку національної економіки;

- напрями застосування інвестиційних платформ щодо формування їх державними банками для участі держави у підтримці дрібного кредитування (зокрема, однотипних інноваційно-інвестиційних проектів регіональних виробничих кластерів в економічно слабких регіонах і малих підприємств), а також запровадження органами загальнодержавного управління фінансового контролю на етапах відбору і реалізації інноваційно-інвестиційних проектів, розподілу прав на майнові результати та, у разі недосягнення результативних показників проекту, повернення суми державної допомоги;

- підходи до управління ризиками за рахунок їх доповнення механізмом зменшення ризиків надання (на засадах повернення) інноваційних бюджетних трансфертів підприємствам на реалізацію інноваційно-інвестиційних проектів, який включає сукупність взаємозв'язаних фінансових умов проекту, зокрема: законодавче або договірне закріплення процедури припинення фінансування і продажу часток незавершених проектів у випадку, коли ризики втрат перевищують їх розрахунковий допустимий рівень; заходи фінансового контролю Державного банку розвитку України, Рахункової палати України, Державної аудиторської служби України, Казначейської служби України на кожному етапі реалізації проекту;

- основні завдання державного фінансового аудиту інвестиційних проектів, які співфінансуються державою, та використання коштів (грантів) Європейського Союзу, які доповнюються новими заходами – щодо проведення аналізу та оцінки можливих інвестиційних ризиків, які виникатимуть при реалізації проектів і призводитимуть до втрат фінансових ресурсів, а також надання аудитором рекомендацій для зменшення таких ризиків.

Практичне значення отриманих результатів. Наукові розробки та пропозиції використано органами державної влади, що підтверджено відповідними довідками, зокрема, в діяльності:

Міністерства економічного розвитку і торгівлі України – при вдосконаленні підходів до оцінки інвестиційного потенціалу та активізації інноваційно-інвестиційних процесів в Україні (щодо оцінки інвестиційного потенціалу України та визначення передумов для його збільшення) (*лист № 3901-05/46633-07 від 14.12.2017 р.*); при підготовці аналітичних записок з питань стану і тенденцій економічної безпеки держави (щодо аналізу ризиків державних фінансів і вдосконалення підходів до оцінки ризиків довгострокової платоспроможності держави) (*лист № 3032-06/6798-07 від 21.02.2018 р.*);

Міністерства освіти і науки України (*лист № 1/11-11186 від 18.08.2016 р.*), Комітету Верховної Ради України з питань європейської інтеграції (*лист № 04-17/16-1211(195345) від 11.08.2016 р.*), Торгово-промислової палати України (*лист № 5700/24.0-7.3 від 12.08.2016 р.*) – при впровадженні пропозицій, наданих у науковій доповіді "Імплементация Угоди про асоціацію між Україною та ЄС: економічні виклики та нові можливості" з питань державного інвестування;

Міністерства промислової політики України – при підготовці проектів нормативно-правових актів з питань фінансового планування підприємств державного сектору економіки (щодо напрямів удосконалення фінансового планування підприємств Мінпромполітики України) (*лист № 01/2-1-2/199 від 03.11.2010 р.*); при розробці проектів нормативно-правових актів і змін до чинного законодавства щодо забезпечення реалізації державної промислової політики з метою стимулювання і підтримки реалізації інноваційно-інвестиційних проектів, залучення довгострокових зовнішніх інвестицій в національну економіку (щодо обґрунтування шляхів підвищення ролі держави у забезпеченні економічного розвитку реального сектору) (*лист № 12/4-4-69 від 04.02.2014 р.*);

Фонду державного майна України – при формуванні управлінських рішень для підвищення ефективності приватизаційного процесу (щодо оцінки ефективності діяльності приватизованих підприємств в Україні) (*лист № 10-18-22256 від 08.12.2015 р.*);

Рахункової палати України – для вирішення проблемних питань формування, перерозподілу й використання фінансових ресурсів держави (відносно пропозицій щодо забезпечення розвитку державно-приватного партнерства) (*лист № 20-1795 від 14.09.2015 р.*);

Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти – при підготовці рішення Комітету про фінансове забезпечення сфери науки і освіти у 2016 р.; матеріалів Комітету щодо внесення змін до Закону України "Про Державний бюджет України на 2016 рік"; матеріалів до слухань у Комітеті з питання "Законодавче забезпечення розвитку Національної інноваційної системи: стан та шляхи вирішення" (щодо обґрунтування шляхів бюджетно-податкового стимулювання інноваційної діяльності в Україні) (*лист № 04-23/16-672 від 19.04.2016 р.*); пропозицій Комітету до проекту Закону України "Про внесення змін до Бюджетного кодексу України (реєстр. № 5131 від 03.11.2016 р.) (щодо розширення видатків Фонду регіонального розвитку України на економічну діяльність) (*лист № 04-23/16-1787 від 15.12.2016 р.*).

Авторський внесок підтверджено довідкою ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України" № 135-16/337 від 31.05.2018 р.

Результати дисертаційного дослідження впроваджено в навчальний процес Національної академії статистики, обліку та аудиту при викладанні навчальних дисциплін "Фінанси", "Бюджетна система" та "Державні фінанси" (*довідка № 408/1 від 04.05.2018 р.*).

Положення, висновки та рекомендації дисертації у подальшому можуть використовуватися для вирішення проблем, пов'язаних із забезпеченням ефективної фінансової взаємодії держави та підприємств для розвитку інноваційної, конкурентоспроможної економіки України.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаним і завершеним науковим дослідженням. Наукові результати, висновки, рекомендації обґрунтовані та сформульовані особисто автором і є його науковим доробком. У роботі використано лише ті ідеї та положення, які є результатом власних

досліджень дисертанта. Його особистий вклад у працях, опублікованих у спів-авторстві, наведено окремо у списку використаних джерел.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретико-методологічні та практичні положення дисертаційного дослідження апробовано на всеукраїнських, міжнародних наукових і науково-практичних конференціях: "Публічне управління та адміністрування: конкурентні виклики сучасності" (м.Львів, 2018); "Стратегія розвитку України: економічний та гуманітарний виміри" (м.Київ, 2017); "Проблеми регіоналістики: минуле, сучасне, майбутнє" (м.Київ, 2017); "Фіскальна політика в умовах макроекономічної стабілізації" (м.Ірпінь, 2017); *Economic Philosophy: Complexities in Economics* (Bristol, UK, 2017) – дистанційна участь у дискусії щодо складних систем в економіці та обговореннях в рамках інтернет-конференції; "Трансформація фіскальної політики України в умовах євроінтеграції" (м.Ірпінь, 2016); "Актуальні проблеми та перспективи розвитку економіки в умовах глобальної нестабільності" (м.Кременчук, 2015); "Реформування податкової системи України відповідно до європейських стандартів" (м.Ірпінь, 2015); "Тенденції управління фінансовими та інноваційними процесами в умовах ринкових перетворень" (м.Вінниця, 2012); "Фінансові механізми активізації підприємництва в Україні" (м.Львів, 2009); "Фінансово-бюджетна стратегія в сучасних соціально-економічних умовах" (м.Київ, 2009).

Публікації. Основні положення та результати дисертації опубліковано в 42 працях, серед яких: 1 індивідуальна монографія (20,4 друк. арк.), розділи у 8 колективних монографіях, 20 статей у періодичних фахових наукових виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз, та іноземних виданнях, 10 публікацій апробаційного характеру, 3 публікації в інших виданнях. Загальний обсяг публікацій, що належить автору, – 41,8 друк. арк.

Структура і обсяг роботи. Дисертація складається із вступу, п'яти розділів, висновків, додатків і списку використаних джерел. Її повний обсяг становить 421 сторінку друкованого тексту, а основний зміст викладено на 349 сторінках. Робота містить анотацію на 5 сторінках, список публікацій здобувача на 7 сторінках, 30 таблиць, 4 рисунка (з них 2 таблиці та 1 рисунок на окремих сторінках), 4 додатки. Список використаних джерел налічує 545 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У розділі 1 «**Теоретичні основи фінансової взаємодії держави та підприємств**» – розкрито існуючі теоретичні підходи до забезпечення фінансової взаємодії держави та підприємств у різні історичні періоди та виявлено роль держави у цьому процесі, досліджено вплив зміни форм власності на фінансову взаємодію держави та підприємств; обґрунтовано механізм фінансової взаємодії для активізації інноваційних факторів розвитку на етапі переходу від малої, переважно сировинної до інноваційної, конкурентоспроможної економіки; визначено роль інвестиційного планування в забезпеченні фінансування державних інвестиційних проектів і співфінансування державою інноваційно-інвестиційних проектів підприємств.

За результатами дослідження фінансової взаємодії держави та підприємств на різних етапах розвитку економіки і положень теорії економічного зростання

з'ясовано, що відносини держави та підприємств еволюціонували під впливом економічних і геополітичних змін, відповідних трансформацій функцій держави та її участі у фінансовому забезпеченні розвитку економіки. Підвищення ролі держави відбувалося під час Першої та Другої світових воєн, Великої депресії, «холодної війни», фінансових криз, переходу від одного етапу економічного розвитку до наступного, а її послаблення або зміна цільових орієнтирів – після відновлення економічної безпеки країни та під час переходу від командно-адміністративної до ринкової економіки. Процеси зміни форм власності (зокрема, при приватизації державного і комунального майна на перехідному етапі від командно-адміністративної до ринкової економіки) мали супроводжуватися трансформацією фінансових відносин держави та підприємств.

Досліджено підходи М.Портера, Дж.Сакса і Дж.Макартура до виокремлення етапів економічного розвитку: першого, на якому домінують фактори виробництва простої продукції, другого – відповідно, ефективності, і третього – інноваційні фактори. Перехід від одного етапу до наступного (вищого) вимагає активізації факторів розвитку та їх додаткового фінансування.

Доведено, що *на першому етапі (XV–XIX ст.)* формування базових факторів виробництва забезпечували: 1) державна підтримка окремих галузей промисловості та підприємств (у першу чергу, тих, які займались експортною діяльністю), об'єктів виробничої інфраструктури; 2) регламентація нових для того часу технологій та виробництв окремих видів продукції з метою підвищення їх якості та створення конкурентних переваг на зовнішніх ринках; 3) нормативно-правове забезпечення процесів створення ринків праці та капіталу; 4) формування системи державного фінансового контролю над дотриманням норм господарського, торгового та вексельного права, прав власності (зокрема, інтелектуальної). *На другому етапі (XX ст.)* економічного розвитку, що характеризувався домінуванням факторів ефективності діяльності, основними інструментами державного фінансового впливу були: 1) бюджетна підтримка ефективних великомасштабних виробництв для забезпечення "економії на масштабі" та підвищення якості продукції; 2) фінансування підготовки висококваліфікованих працівників, вищої освіти та науки; 3) державне співфінансування інфраструктурних проектів підприємств у рамках державно-приватного партнерства; 4) регулювання ринків праці, функціонування товарних і фінансових ринків з метою підвищення ефективності економічної діяльності; 5) бюджетна підтримка малозабезпечених сімей для розширення внутрішнього попиту; 6) підтримка діяльності вітчизняних експортерів на зовнішніх ринках.

За результатами узагальнення досвіду країн з високим рівнем доходів встановлено, що *на третьому етапі (початок XXI ст.)* економічного розвитку інструментами впливу держави на формування інноваційних факторів переважно є: 1) бюджетне фінансування наукових досліджень, науково-технічних розробок, інновацій та їх впровадження у виробничі процеси підприємств; 2) співфінансування інноваційно-інвестиційних проектів підприємств; 3) стимулювання підприємств до застосування інформаційних технологій, а також підготовки і підвищення кваліфікації кадрів.

Проведене дослідження процесів фінансової взаємодії держави та підприємств в історичній ретроспективі у країнах, які сьогодні мають розвинуту економіку, показало, що зростання рівня державних видатків (на першому етапі економічного розвитку – до 5–15% ВВП, на другому етапі – відповідно, до 7–30% ВВП, і на третьому етапі – до 40–56% ВВП), відбувалося, зокрема, завдяки збільшенню бюджетної підтримки економічної діяльності в середньому з 6% ВВП на першому етапі до майже 20% на другому етапі, що забезпечувало нарощування інвестиційного потенціалу національних економік. Завершення процесів активного формування виробничої інфраструктури та збільшення інвестиційного потенціалу країн дозволили скоротити обсяги державної підтримки на початку третього етапу в середньому по розвинутих країнах до 7% ВВП і змінити її цільову спрямованість.

У цьому зв'язку, перехід до інноваційної, конкурентоспроможної економіки зумовлює необхідність збільшення фінансування наукових досліджень, створення і впровадження інновацій, розширення державної підтримки інноваційно-інвестиційних проектів підприємств, а також стимулювання участі приватних інвесторів у фінансуванні державних інвестиційних проектів.

За висновками З.Дж.Аксама, С.Десайома і Д.Хессельса, зробленими з досвіду країн з високим рівнем доходів, економічний розвиток має відбуватися шляхом послідовного переходу від нижчого етапу до вищого. Це означає, що на кожному етапі держава повинна підтримувати процеси формування відповідних домінуючих факторів розвитку. З огляду на важливу роль інноваційних факторів економічного розвитку в умовах глобалізації, автором обґрунтовано доцільність удосконалення підходу до державної підтримки економічного розвитку країн з малою, переважно сировинною економікою, тобто пріоритетність державної підтримки інноваційного розвитку і, зокрема – інноваційно-інвестиційних проектів. Зроблено висновок про те, що для країн з малою, переважно сировинною економікою важливим завданням є забезпечення фінансової взаємодії держави та підприємств на засадах співробітництва, для цього потрібні інструменти співфінансування як проектів розвитку підприємств, так і державних інвестиційних проектів.

Декомпозицію процесів та інструментів фінансової взаємодії держави та підприємств подано на рис.1.

Для прийняття рішень щодо фінансування державних інвестиційних проектів і співфінансування інноваційно-інвестиційних проектів підприємств необхідно створити на рівні держави надійну інформаційну базу. Визначено, що така база повинна включати як показники інвестиційного плану (джерела капітальних інвестицій та напрями їх використання, внутрішня норма доходності проекту – IRR, чисту поточну вартість проекту – NPV, дисконтований строк окупності інвестицій – DPP, визначені чинними правовими актами), так і додаткові індикатори, що відображають потреби підприємств у державній допомозі, наявність резерву коштів і ліквідних активів для покриття інвестиційного ризику, а також показники плану ліквідності.

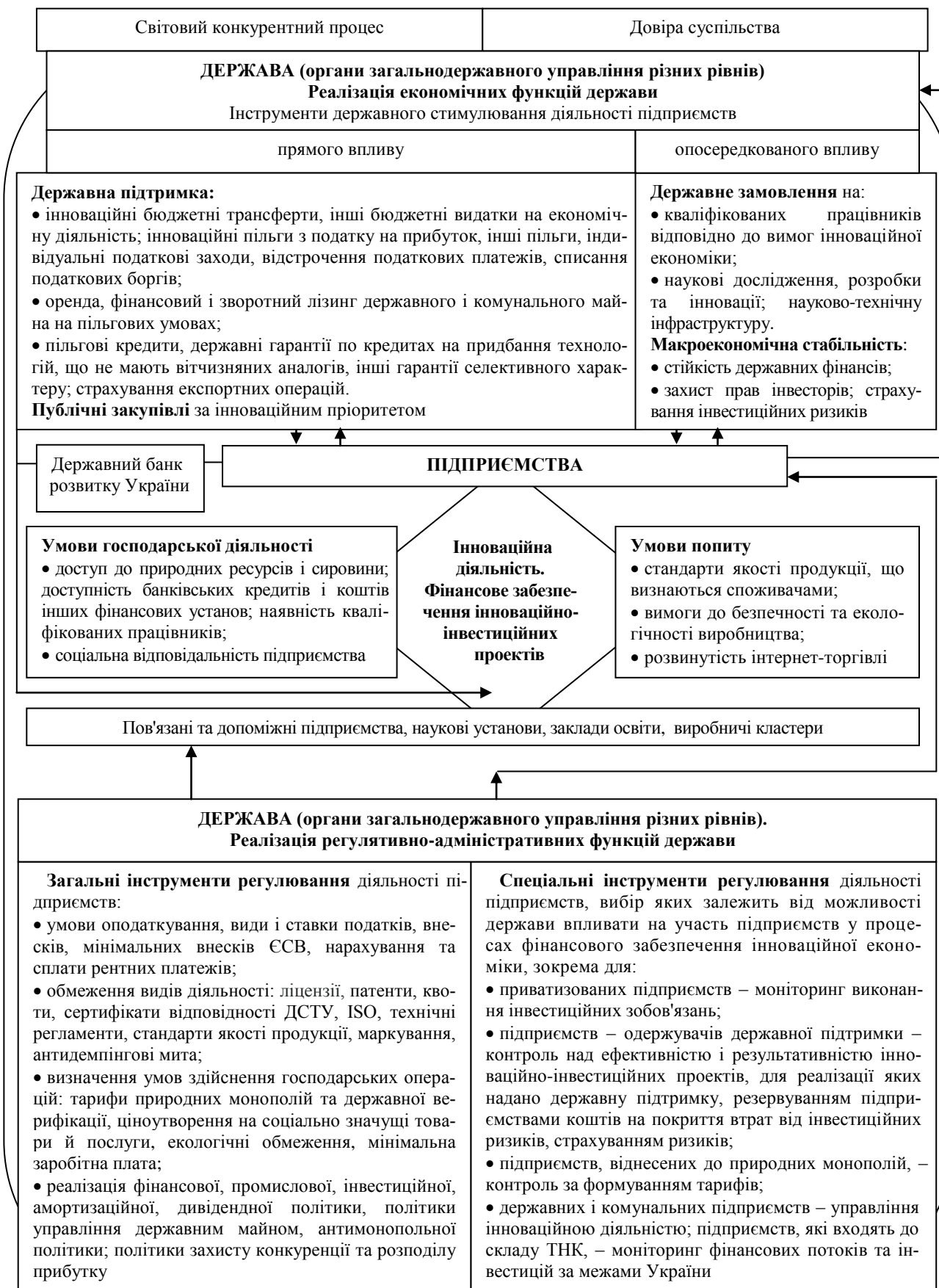

Рис. 1. Складові фінансової взаємодії держави та підприємств для розвитку національної економіки

Джерело: складено автором.

Усі ці показники забезпечуватимуть вибір і застосування інструментів як державного стимулювання, так і регулювання діяльності підприємств.

У розділі 2 «**Методологічні засади ефективної фінансової взаємодії держави та підприємств**» – визначено принципи забезпечення ефективної фінансової взаємодії держави та підприємств, засади участі держави у співфінансуванні інноваційно-інвестиційних проектів підприємств і форми її реалізації, методологічні підходи до зменшення інвестиційних ризиків держави і до здійснення контролю за результативністю та ефективністю реалізації проектів.

Ефективність фінансової взаємодії держави та підприємств визначається автором у широкому розумінні – як сукупність фінансових відносин, результатом яких є досягнення цілей конкретного етапу економічного розвитку при найменших затратах часу й ресурсів. Для країн з малою, переважно сировинною економікою таким результатом визнано пріоритетність формування інноваційних доміант, з подальшим розвитком на цій основі доміанти ефективності національної економіки, а також зниженням рівня інноваційно-інвестиційних ризиків для держави та підприємств.

Доведено, що ефективна фінансова взаємодія держави та підприємств створює надійну економічну базу для формування державних доходів, необхідних, зокрема, для виконання державою своїх економічних функцій, та умов для нарощування інвестиційного і фінансового потенціалу.

На сьогодні господарська діяльність проводиться відповідно до загальних принципів, встановлених Господарським кодексом України, зокрема – забезпечення державою "економічної багатоманітності" та рівного захисту; свободи підприємницької діяльності; вільного руху капіталів, товарів і послуг на території України; обмеження державного регулювання економічних процесів; захисту національного товаровиробника; заборони незаконного втручання держави у господарські відносини. Обґрунтовано необхідність заміни принципу "обмеження державного регулювання економічних процесів" на принцип "участі держави в економічному розвитку", що дає можливість розширити інструменти державного стимулювання інноваційного розвитку, передбачає регулювання окремих видів діяльності підприємств і недопущення порушень умов конкуренції. Державне стимулювання інноваційної діяльності слід розглядати як один з основних заходів захисту національного товаровиробника. Тому, запропонований принцип є взаємопов'язаним з іншими загальними принципами, а їх реалізація, за сучасних обставин потребує нормативно-правового або контрактного закріплення: 1) обсягів надання прямої державної підтримки підприємствам у формі інноваційних бюджетних трансфертів на умовах часткового повернення; ресурсів від податкових пільг на умовах їх цільового використання; державних (публічних) закупівель за інноваційним пріоритетом; державного замовлення та інших інструментів державного стимулювання за кількісно окресленими результативними показниками стимулювання (збільшення обсягів виробництва та реалізації конкурентоспроможних товарів для зовнішнього і внутрішнього ринків, запровадження інновацій тощо); 2) частки держави у співфінансуванні інноваційно-інвестиційного проекту; 3) умов роз-

поділу майнових результатів реалізації проектів та інвестиційних ризиків з визначенням участі держави в їх страхуванні залежно від очікуваних результатів; 4) норм отримання надбавки за фінансування етапів реалізації проектів з високим інвестиційним ризиком; 5) частки чистого прибутку підприємств державного сектору економіки, яка має направлятися на фінансове забезпечення інноваційної діяльності.

В умовах обмеженості бюджетних коштів обґрунтовано доцільність застосування спеціальної форми державної підтримки – інноваційних бюджетних трансфертів підприємствам для реалізації інноваційно-інвестиційних проектів. Така форма державної підтримки є допустимою з точки зору не порушення умов конкуренції, оскільки надаватиметься на наукові дослідження, технічний розвиток та інноваційну діяльність підприємств, а також відповідатиме критерію незначної допомоги (в межах 200 тис. євро на три роки одному суб'єкту господарювання) та іншим європейським вимогам.

Доведено, що важливими передумовами для зростання ефективності фінансової взаємодії держави та підприємств є, з одного боку, зменшення інвестиційних ризиків підприємств, а з іншого – підвищення прозорості використання підприємствами інноваційних бюджетних трансфертів, податкових пільг, інших видів державної допомоги. З цією метою необхідно запровадити статистичну звітність про отриману підприємствами суму державної допомоги у розрізі кожного виду допомоги (в тому числі на умовах повернення), а також проекти підприємств, на які була отримана державна допомога.

Обґрунтовано доцільність фінансового забезпечення великомасштабних і середньострокових інноваційно-інвестиційних проектів підприємств за окремими етапами їх реалізації (підготовка; розробка або придбання інноваційних технологій, здійснення інших етапів проекту, введення в експлуатацію новостворених об'єктів, окупність інвестицій), які різняться за ступенем інвестиційного ризику. Реалізація таких проектів вимагає залучення (крім держави) широкого кола інвесторів (включаючи інші підприємства, страхові компанії, недержавні пенсійні фонди, домогосподарства). Участь держави у співфінансуванні має відбуватися на окремих найризикованіших етапах їх реалізації. З огляду на досвід країн ЄС, доведена доцільність визначення частки участі інвесторів (включаючи державу) в доходах залежно не тільки від участі кожного з них у фінансуванні проектів, але й від інвестиційних ризиків його відповідних етапів. Отже частка участі інвесторів у доходах залежить від частки кожного з них у фінансуванні проектів і розміру надбавок за ризик. Крім того, реалізація таких проектів вимагає створення резервів для покриття можливих втрат унаслідок виникнення інвестиційних ризиків.

Для забезпечення прозорості фінансових потоків у рамках реалізації великомасштабних і середньострокових інноваційно-інвестиційних проектів (дорожчих від 10 млн. грн.) мають створюватися підприємствами–отримувачами державної допомоги інвестиційні філії, що відповідатимуть за їх реалізацію.

Доведено, що до фінансування однотипних інноваційно-інвестиційних проектів регіональних виробничих кластерів, які ведуть свою діяльність в економіч-

но слабких регіонах, і проектів малих підприємств, може залучатися держава. Для дрібного кредитування зазначених проектів державними банками доцільно застосовувати інвестиційні платформи. Для запобігання виникненню інвестиційних ризиків фінансування через інвестиційні платформи необхідно здійснювати фінансовий контроль з боку органів загальнодержавного управління різних рівнів, банків, інших інвесторів на різних етапах реалізації проектів, а також забезпечувати повернення коштів у випадках неефективного та нерезультативного використання інвестованих фінансових ресурсів (зокрема, суми державної допомоги). Узагальнення досвіду країн ЄС щодо застосування інвестиційних платформ підтвердило доцільність їх використання з метою прискорення співфінансування інноваційно-інвестиційних проектів підприємств шляхом уніфікації процесів оцінки прибутковості та ризикованості проектів, їх відбору залежно від очікуваних результатів щодо забезпечення інноваційної домінантності конкурентоспроможності національної економіки.

У розділі 3 «**Вплив держави на фінанси підприємств для забезпечення зростання інноваційної економіки**» – досліджено державні інвестиції, склад бюджетних видатків розвитку та їх роль у державному стимулюванні зростання інноваційної економіки; розроблено підхід до економічного обґрунтування інструментів податкового стимулювання інноваційної діяльності підприємств; розроблено пропозиції щодо удосконалення формування тарифів як складової сукупності інструментів державного регулювання діяльності підприємств.

На основі аналізу досвіду здійснення державних інвестицій країнами, які на сьогодні входять до вищого, третього етапу розвитку економіки з домінуванням інноваційних факторів (зокрема, Австрія, Бельгія, Велика Британія, Німеччина), зроблено висновок, що на початкових етапах (першому і другому) відбувалося збільшення частки державних інвестицій у ВВП до 5–7% ВВП. Кожна з цих країн формувала економічну базу для розвитку національної економіки. На третьому етапі відбувалося скорочення обсягів державних інвестицій в об'єкти виробничої та соціальної інфраструктури, проте збільшились інвестиції в наукові дослідження, інновації та розвиток інноваційної інфраструктури, досягнувши у 2015–2016 рр. у цих державах близько 3% ВВП. В Україні цей показник становив 2,7% ВВП, а частка державних інвестицій у загальному обсягу інвестицій – 8,9%, що є значно меншим від показників інших країн (від 10,2% у Бельгії до 17,4% у Данії). Зростання у досліджуваних країнах ОЕСР державних інвестицій активізує інвестиційну діяльність підприємств (частка капітальних інвестицій близько 20% ВВП), тоді як в Україні – 14,4% ВВП. При цьому, в Україні у 2015–2016 рр. індекс інновацій був найнижчий (36,1), порівняно з іншими країнами (від 51,5 у Бельгії до 63,0 у Швеції). З огляду на це, зроблено висновок, що в Україні існує потреба у збільшенні як державних, так і приватних інвестицій на інноваційній основі.

В умовах обмежених обсягів фінансових ресурсів виникає необхідність використання додаткових джерел фінансування інвестиційних процесів. Таким додатковим джерелом державних інвестицій мають стати кошти від приватизації державного майна та доходи від управління державною власністю.

За нашими розрахунками, за 1992–2016 рр. в Україні бюджетні надходження від приватизації сягнули 65,6 млрд. грн. (табл. 1).

Таблиця 1

Фінансові результати приватизації в Україні

Роки	Кількість приватизованих об'єктів	Доходи від приватизації		Податкові доходи Зведеного бюджету України, млн. грн.	Відношення доходів від приватизації до податкових доходів Зведеного бюджету України, %	Бюджетні інвестиції в основний капітал, млн. грн.
		млн. грн.	млн. дол. США*			
1992–1993	3 614	17,8	39,3	391,4	4,676	67,3
1994	8 249	25,1	79,2	3 307,5	0,759	530,0
1995	16 212	75,8	51,4	12 127,2	0,625	...
1996	19 689	206,3	112,8	15 962,8	1,292	...
1997	8 706	128,3	68,9	19 746,5	0,650	1 479,0
1998	5 706	470,6	192,1	21 848,3	2,154	1 572,1
1999	5 371	821,8	199,0	25 130,4	3,270	1 999,6
2000	5 315	2 291,1	421,1	31 317,5	7,316	3 158,1
2001	6 145	2 563,7	477,2	36 716,7	6,982	4 549,0
2002	6 132	603,4	113,3	45 392,5	1,329	5 148,0
2003	6 396	2 174,1	407,7	54 321,0	4,002	7 429,5
2004	6 334	9 501,5	1 786,3	63 161,7	15,043	9 622,9
2005	5 529	20 758,9	4 050,8	98 065,2	21,168	8 282,3
2006	5 176	558,8	110,7	125 743,1	0,444	11 732,2
2007	3 176	2 458,8	486,9	161 264,2	1,525	17 888,3
2008	7 607	482,3	91,6	227 164,8	0,212	21 392,3
2009	3 875	808,0	103,7	208 073,2	0,388	10 799,6
2010	2 691	1 093,0	137,7	234 447,7	0,466	14 845,3
2011	1 376	11 480,3	1 440,9	334 691,9	3,430	20 178,5
2012	1 516	6 763,5	846,4	360 567,2	1,876	21 210,7
2013	1 112	1 480,0	185,2	353 968,1	0,418	16 648,4
2014	794	466,9	39,3	367 511,9	0,127	13 959,3
2015	782	151,5	6,9	507 635,9	0,030	35 758,2
2016	547	188,9	7,4	650 781,7	0,029	51 958,1
Усього	132 050	65 570,4	10 014,9	3 959 338,4	1,656	280 208,8

Примітка: * – розраховано за середньорічним офіційним курсом гривні щодо дол. США.

Джерело: складено і розраховано автором за даними Міністерства фінансів України, НБУ та Фонду державного майна України.

У середньому за досліджений період доходи від приватизації склали 1,7% податкових надходжень Зведеного бюджету України, з мінімальним значенням у 2014–2016 рр. (0,03–0,1%) і максимальним – у 2004–2005 рр. (відповідно, 15% і 21%), завдяки продажу одного великого об'єкта. Приватизація АТ "Криворіжсталь" (вкуп пакета акцій у розмірі 93%) принесла до бюджету України 4 млрд. дол. Для порівняння: у 2000–2007 рр. у країнах ОЕСР менші підприємства приватизувались за 5,8–13,7 млрд. дол. У 2005 р. зростання бюджетних надходжень від приватизації в Україні (до більше як 20 млрд. грн.) не супроводжувалось істотним зростанням бюджетних інвестицій в основний капітал, які становили лише 8,3 млрд. грн. Визначено, що такі доходи доцільно використовувати на бюджетні інвестиції – на фінансування наукових досліджень і розробок, а також на співфінансування інноваційно-інвестиційних проектів підприємств.

В Україні в умовах масової ваучерної приватизації низькі надходження до бюджету не були опосередковано компенсовані інвестиціями таких підприємств (у рамках виконання інвестиційних зобов'язань нових власників приватизованих підприємств) у їх модернізацію, регіональну інфраструктуру, збереження робочих місць.

Обґрунтовано, що для забезпечення цільового використання приватизаційних доходів слід виокремлювати формування й використання коштів на спеціальному рахунку в рамках бюджету. Покращення фінансового забезпечення розвитку економіки (в тому числі на умовах співфінансування державою та підприємствами інноваційно-інвестиційних проектів) зумовлює необхідність уточнення поняття "видатки розвитку". До них слід відносити видатки на фінансування капітальних вкладень для створення (придбання), реконструкції, технічного переоснащення основних засобів, очікуваний строк корисної експлуатації яких перевищує 1 рік; НДДКР; відповідних капітальних трансфертів підприємствам. Аналіз видатків розвитку, наведених у річному Звіті про виконання Державного бюджету України, показав, що у 2016 р. видатки на економічну діяльність становили 1,9 млрд. грн. (3,2% від загального обсягу видатків, віднесених у Звіті до видатків розвитку) і не мали інноваційного характеру. При цьому до видатків розвитку включалися видатки, які за якісними характеристиками є видатками споживання, зокрема – на державну підтримку вугледобувних підприємств на часткове покриття витрат із собівартості вугільної продукції; на заходи щодо підготовки вугледобувних підприємств до ліквідації; медичне та санаторно-курортне лікування; на здійснення зовнішнього незалежного оцінювання і моніторинг якості освіти (табл. 2). Аналіз показав, що у Державному фонді регіонального розвитку України на фінансування капітальних вкладень в економічну діяльність підприємств припадало лише 0,2% від загального обсягу його видатків. Виявлено, що потребують уточнення цільові пріоритети Фонду у напрямі збільшення фінансування проектів, спрямованих на формування економічної бази регіонів. З огляду на досвід функціонування Європейського фонду регіонального розвитку, до таких пріоритетів належать інновації та наукові дослідження; цифрові та інформаційно-комунікаційні технології; низьковуглецева економіка.

Доведено, що важливим напрямом збільшення фінансування інноваційної діяльності є застосування інструментів податкового стимулювання підприємств. Тим часом, в Україні виявлено скорочення його обсягів із 35,6 млрд. грн. у 2013 р. до 26,1 млрд. грн. у 2017 р. або з 2,43% ВВП до 0,87% ВВП.

Незначні обсяги податкових пільг, особливо на підтримку інноваційної діяльності підприємств, є недостатніми для активізації процесів нагромадження основного капіталу, розвитку інноваційної діяльності підприємств і взагалі для формування інноваційних факторів економічного розвитку.

Аналіз джерел фінансування капітальних інвестицій в Україні дозволив виявити проблеми використання доходів підприємств. Так, у 2015 р. збільшилася частка прибутку від операційної діяльності у доданій вартості – з 38,55% у 2014 р. до 53,7% у 2016 р. Проте збільшення прибутку (власних фінансових ре-

сурсів підприємств) не було спрямовано на збільшення капітальних інвестицій. Це зумовлено, зокрема, необґрунтованим підвищенням тарифів для підприємств на товари й послуги монополістів.

Таблиця 2

Видатки розвитку Державного бюджету України у 2016 р., млн. грн.

Отримувачі коштів	Обсяг фінансування	Видатки розвитку, у тому числі:					Видатки, що за змістом є видатками споживання
		наукові дослідження та розробки	капітальні вкладення в				
			економічну діяльність	соціально-культурну сферу	інфраструктуру	діяльність органів управління, правопорядку та оборони	
Міністерство енергетики та вугільної промисловості України	2 095	5	550	0	17	43	1 480
Міністерство економічного розвитку і торгівлі України	355	30	149	0	0	176	0
Міністерство оборони України	10 932	0	0	675	0	10 032	225
Міністерство освіти і науки України	4 351	830	0	3 503	0	0	18
Міністерство охорони здоров'я України	1 178	94	0	1 076	0	2	6
Міністерство соціальної політики України	614	16	0	571	0	26	1
Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України	3 888	4	0	0	89	3 755	40
Міністерство аграрної політики та продовольства України	453	108	30	0	0	35	280
Державне агентство автомобільних доріг України	9 529	0	0	0	9 529	0	0
Державне космічне агентство України	2 276	0	836	0	0	0	1 440
Національна академія наук України	2 582	2 581	0	1	0	0	0
Інші	19 730	1 257	295	5 503	1 659	10 923	93
Усього	57 983	4 925	1 860	11 329	11 294	24 992	3 583

Джерело: складено і розраховано автором за даними Міністерства фінансів України і Державної казначейської служби України.

Для запобігання таким процесам необхідно вдосконалити державне регулювання формування тарифів шляхом встановлення: 1) обмежень на склад витрат та їх допустимий рівень, які можуть враховуватися при формуванні тарифу (зокрема, слід обмежити витрати – на заохочувальні та компенсаційні виплати персоналу (винагороди за підсумками роботи за рік, за вислугу років у галузі та інші виплати), на оплату професійних послуг (юридичних, аудиторських, з оцінки майна тощо), на утримання апарату управління підприємством, на обслуговування основних засобів та інших необоротних матеріальних активів (ремонт, оренду, страхування майна), на фінансову діяльність тощо); 2) норми на рівень прибутковості та відрахування до резервного капіталу; 3) контролю за виконанням інвестиційних проектів (програм), які фінансуються за рахунок прибутку і амортизації (включаються до складу тарифу).

У розділі 4 "**Фінансовий та інвестиційний потенціал розвитку інноваційно-інвестиційних процесів підприємств**" – досліджено фінансовий та інвестиційний потенціал підприємств; розкрито особливості формування фінансового потенціалу підприємствами державного сектору економіки України; обґрун-

товано роль виробничих кластерів у фінансовому забезпеченні інноваційно-інвестиційних процесів.

На етапах переходу на вищі рівні розвитку економіки важливого значення набуває оновлення інвестиційного потенціалу країни. Визначено фінансовий та інвестиційний потенціал національної економіки як її здатність фінансувати процеси, пов'язані зі створенням інновацій, модернізацією основних виробничих фондів, а також нематеріальних активів; розвитком освітнього, наукового та інформаційного потенціалу; відновленням, підтриманням і примноженням національного багатства.

На рівні підприємств фінансовий та інвестиційний потенціал має різні трактування – з позицій: 1) потенціальних можливостей; 2) фактично створеного і наявного потенціалу, при генеруванні якого зростають доходи для забезпечення подальшого розвитку підприємства. Узагальнено визначення цих термінів, і виокремлено два підходи: ресурсний (ресурсно-управлінський) та витратний.

Встановлено, що в сучасній економічній науці поняття "інвестиційний потенціал" базується на ресурсному підході, за яким фінансові та інші ресурси підприємства кваліфікуються як такі, що можуть бути спрямовані на забезпечення інвестиційного процесу.

При вирішенні завдань активізації інноваційної діяльності доцільно спиратися на положення витратного підходу, що визначає інвестиційний потенціал за фінансовими ресурсами фактично інвестованими (витраченими) у придбання і створення основного капіталу. Витратний підхід застосовують експерти Євростату для оцінювання інвестиційної діяльності підприємств. При використанні цього підходу на мікрорівні аналізується динаміка інвестиційної норми, яка є відношенням обсягу нагромадження основного капіталу в поточному періоді до створеної підприємством доданої вартості.

Інвестиційний потенціал необхідно розглядати як нагромадження основного капіталу на інноваційній основі, а отже – його оновлення для ефективної діяльності, підвищення прибутковості та конкурентоспроможності у поточному та середньостроковому періодах.

Аналіз показав, що у 2011–2016 рр. у постсоціалістичних країнах Європи інвестиційна норма коливалася від 15,8% (у Литві у 2012 р.) до 30–33% (у Болгарії, Румунії, Словаччині та Чеській Республіці у 2011р.). У багатьох країнах спостерігалось збільшення інвестиційної норми у посткризові 2010–2012 рр. У 2016 р. зростання інвестицій порівняно з попереднім роком виявлено в Литві, Словенії та Угорщині.

За нашими розрахунками, проведеними за методологією Євростату з використанням витратного підходу, в Україні у 2015 р. – інвестиційна норма становила 19,6%, що була одним із найгірших показників не тільки серед постсоціалістичних країн, які характеризуються значними обсягами фінансування інфраструктурних проектів і модернізації реального сектору економіки, але й порівняно з розвинутими країнами Європи. У 2016 р. інвестиційна норма підвищилась (22,4%), порівняно з 2015 р., проте вона була нижча за середнє значення серед досліджуваних країн (23,5%).

Зроблено наголос на тому, що створення економічного базису для домінування інноваційних факторів і підвищення на цій основі конкурентоспроможності зумовлюють, за висновками автора, необхідність об'єднання на взаємовигідних умовах інвестиційних ресурсів держави, підприємств та інших можливих інвесторів. З огляду на це, потребує уточнення поняття "фінансовий потенціал". У науковій літературі, здебільшого, є трактування цього показника як власних коштів підприємства, а також його можливостей залучати додаткові ресурси та застосовувати управлінські здібності. Доведено, що "фінансовий потенціал" слід розглядати як сукупність власних і залучених фінансових ресурсів підприємства, які перебувають у його господарському обороті, забезпечують поточну та інвестиційну діяльність, підвищення кваліфікації працівників, виконання інших зобов'язань соціальної відповідальності, а отже, підвищення конкурентоспроможності підприємства на внутрішньому та зовнішніх ринках.

Враховуючи значний рівень боргової залежності вітчизняних підприємств, увагу необхідно приділяти збільшенню прибутку, як основної складової власних фінансових ресурсів підприємств. Обґрунтовано, що прибутковість економічної діяльності підприємств може оцінюватися за показником рівня валового прибутку у створеній ними доданій вартості. Аналіз частки валового прибутку в доданій вартості підприємств постсоціалістичних країн виявляє досить високі значення цього показника: у середньому за 2011–2016 рр. по таких країнах він досягав 48,3%, а у Литві, Польщі, Румунії та Словаччині – перевищував 50%.

В Україні в середньому за 2011–2016 рр. прибутковість економічної діяльності підприємств становила 40,1%, що є меншим від відповідних показників як постсоціалістичних, так і розвинутих країн Європи. У 2016 р. цей показник збільшився порівняно з 2014 р. на 15,2 в. п. Тим часом, порівняння з показником інвестиційної норми, який у 2016 р. дорівнював 22,4% і збільшився, порівняно з 2014 р. лише на 0,6 в.п., дає підстави для висновку, що підвищення валового прибутку (а отже, і зростання власних фінансових ресурсів підприємств), незважаючи на значні інвестиційні потреби, не зумовлює суттєве збільшення інвестицій та інвестиційного потенціалу України.

Виокремлення інвестиційного та фінансового потенціалу сприятиме здійсненню вибору інструментів державного стимулювання, загальних і спеціальних інструментів регулювання діяльності підприємств.

Визначено, що для активізації інвестиційної діяльності підприємств необхідно вдосконалити підхід до управління фінансами підприємств державного сектору економіки, у т. ч. з боку органів державної влади, що здійснюють функції з управління об'єктами державної і комунальної власності. До підприємств державного сектору економіки запропоновано додатково застосовувати спеціальні інструменти регулювання – управління інноваційною діяльністю. Виявлено особливий характер фінансового забезпечення розвитку державних, комунальних та інших підприємств державного сектору економіки: він полягає у застосуванні, з одного боку, диференціації частки чистого прибутку, нерозподілено-

го прибутку, додаткового капіталу, який сплачується до державного бюджету, а з другого – визначення норми чистого прибутку, яка залишається у розпорядженні підприємств і має направлятися на інноваційну діяльність. Додатковими джерелами фінансування розвитку підприємств повинні стати інноваційні бюджетні трансферти (з диференціацією частки участі держави у співфінансуванні пріоритетних інноваційно-інвестиційних проектів цих підприємств до 70%) і кошти Державного банку розвитку України та іноземних інвесторів, залучені державою для співфінансування цих проектів.

Визначено, що підприємства державного сектору економіки можуть брати участь у діяльності виробничих інноваційних кластерів, лише якщо вони формують сучасну технологічну базу, здійснюють інноваційну діяльність та мають високий рівень попиту на створювану у межах кластера продукцію. Встановлення такого обмеження дозволить зменшити ризики збиткової діяльності та втрати конкурентоспроможності підприємств державного сектору економіки.

За результатами узагальнення європейського досвіду державної підтримки розвитку інноваційних кластерів, до складу яких входять науково-дослідні організації, інноваційні стартапи, малі, середні та великі діючі підприємства, що функціонують у певних регіонах, зроблено висновок про пріоритетність їх підтримки і в Україні.

Збільшення обсягів державної підтримки виробничих інноваційних кластерів дозволить залучати значні фінансові ресурси для реалізації модернізаційних проектів, а також розширювати інноваційну діяльність шляхом обміну в рамках кластера об'єктами основних засобів та нематеріальних активів, знаннями та інноваціями. Виробничі інноваційні кластери мають відігравати важливу роль у фінансовому забезпеченні інноваційно-інвестиційних процесів, шляхом збільшення обсягів фінансування інноваційної діяльності учасників кластеру, а також через співфінансування з державою проектів для розвитку регіональних кластерів або участі у міжкраїнових кластерах.

У розділі 5 «**Інституційне забезпечення фінансової взаємодії держави та підприємств для розвитку національної економіки**» – розроблено концепцію фінансової взаємодії держави та підприємств на етапі переходу від малої та переважно сировинної економіки до інноваційної, конкурентоспроможної економіки; визначено напрями вдосконалення фінансового контролю та іншого інституційного забезпечення ефективної фінансової взаємодії держави та підприємств.

З метою формування наукової основи для вдосконалення інституційного забезпечення фінансової взаємодії держави та підприємств обґрунтовано концепцію, що базується на:

- визначенні сукупності взаємозв'язаних інструментів державного стимулювання та регулювання діяльності підприємств для формування на макро-, мезо- та мікрорівнях передумов для переходу до третього етапу розвитку економіки на інноваційній основі;
- виникненні синергетичного ефекту активізації факторів інноваційного та ефективного впливу на розвиток національної економіки;

- виборі дійових інструментів державного стимулювання: інноваційних бюджетних трансфертів підприємствам; інноваційних пільг з податку на прибуток підприємств; публічних закупівель за інноваційним пріоритетом; державних гарантій по кредитах підприємствам на придбання технологій, які не мають вітчизняних аналогів; державного замовлення на кваліфікованих працівників відповідно до вимог інноваційної економіки;

- визначенні інструментів державного регуляторного впливу на тарифи природних монополій, інноваційну діяльність державних і комунальних підприємств, виконання інвестиційних зобов'язань приватизованими підприємствами.

У теоретичному і практичному аспектах важливим є підхід, за яким ключовим завданням трансформації економічних процесів є вибір інструментів державного стимулювання підприємств, а також інтенсивності їх застосування.

Встановлено, що дієва система управління державними інвестиціями, як важлива передумова державної підтримки підприємств, повинна включати такі елементи: 1) законодавче закріплення інвестиційної політики та стратегії її реалізації; планування державних інвестицій відповідно до національних пріоритетів; 2) оцінка і відбір державних інвестиційних проектів та інноваційно-інвестиційних проектів підприємств (які співфінансуються державою); облік відібраних і профінансованих проектів; державний фінансовий аудит державних інвестиційних проектів та інноваційно-інвестиційних проектів підприємств на всіх етапах їх реалізації; 3) забезпечення узгодженості річних показників державного та місцевих бюджетів розвитку і прогнозних показників на наступні за плановим два бюджетних періоди щодо фінансування (співфінансування) державних інвестиційних проектів та проектів підприємств.

Співфінансування державою інноваційно-інвестиційних проектів підприємств, спрямованих на забезпечення домінування інноваційних факторів, вимагає посилення державного фінансового контролю, який, відповідно до чинного законодавства, має здійснюватись у формі державного фінансового аудиту як Рахунковою палатою України, так і Державною аудиторською службою України. Крім аудиту використання державного майна, слід запроваджувати наукову і науково-технічну експертизу інноваційно-інвестиційних проектів, а також аудит за розпорядженням результатами (продуктами) виконання проектів (оприбутковуванням, реалізацією державної частки приватним інвесторам або новоствореним підприємствам).

Доведено, що при інвестуванні в об'єкти державного сектору повинен збільшуватися власний капітал державних і комунальних підприємств. У свою чергу, співфінансування об'єктів недержавної форми власності спричинятиме розширення прав державної власності, еквівалентне державній частці у статутному, вкладеному капіталі, а також участі держави в розподілі продукції, доходу, прибутку тощо. Такий підхід узгоджується з теорією інвестицій та концепціями збереження і примноження суспільного капіталу.

На базі результатів проведеного дослідження пропонується уточнити норму статті 16 "Дотації та інші засоби державної підтримки суб'єктів господарювання" Господарського кодексу України щодо надання інноваційних бюджетних

трансфертів підприємствам на фінансування капітальних вкладень на рівні, необхідному для підтримання їх інноваційної діяльності з метою технічного розвитку, що дає значний економічний ефект. Особливістю інноваційного бюджетного трансферту є механізм його повернення після реалізації інноваційно-інвестиційного проекту, на фінансування якого він надається.

Аргументовано, що для забезпечення співфінансування державою інноваційно-інвестиційних проектів підприємств необхідно вдосконалити норми Бюджетного кодексу України, правила складання і формат паспортів бюджетних програм. Зокрема, паспорт бюджетної програми місцевих бюджетів пропонується для повноти відображення джерел фінансування державних інвестиційних проектів та інноваційно-інвестиційних проектів підприємств доповнити такими показниками: обсяг коштів, внесених приватними інвесторами з початку реалізації проекту; плановий обсяг приватних інвестицій у короткостроковому періоді та до кінця реалізації проекту; рівень інвестиційного ризику кожного етапу; очікуваний після реалізації проекту обсяг доходів, що генеруватиметься новоствореними активами; окупність проекту; календарний план повернення підприємством-отримувачем інноваційних бюджетних трансфертів, бюджетних кредитів і кредитів, отриманих під державні гарантії.

Обґрунтовано, що обсяги державного інвестування та рівень допустимого інвестиційного ризику слід визначати з урахуванням показників плану консолідації державних фінансів, який повинен запроваджуватися на певний період, необхідний для відновлення стійкості фінансової системи. Часткове вирішення проблеми обмеженості бюджетних коштів полягає у запровадженні, поряд з прямою державною допомогою, податкового стимулювання інноваційної діяльності підприємств. Більш дієвим для активізації інвестиційних процесів є введення пільг з податку на прибуток підприємств.

В Україні надання податкових пільг оцінюється негативно, оскільки це пов'язано, зокрема, із втратами бюджетних надходжень, відсутністю чіткого визначення цілей їх застосування та його низькою результативністю.

Узагальнення міжнародного досвіду податкового стимулювання інноваційної діяльності підприємства дозволило виокремити два основних підходи до надання інноваційної пільги з податку на прибуток підприємств: 1) зменшення суми цього податку шляхом додаткового зменшення бази оподаткування на суму проіндексованих витрат підприємства на інноваційну діяльність; 2) пряме зменшення суми податку на прибуток підприємств шляхом надання інноваційного податкового кредиту (на інноваційну діяльність підприємства).

Для економічного обґрунтування доцільності застосування кожного із зазначених підходів (з позицій як держави, так і підприємства) розроблено відповідні математичні моделі.

Модель 1 – додаткове зменшення бази оподаткування на 30% витрат підприємств на інноваційну діяльність. Сума податку на прибуток підприємства з урахуванням наданої пільги (t_j) визначається:

$$t_j = r^j \cdot R_0 \cdot (y_0 - 0,3 \cdot i_0) \cdot 0,18, \quad (1)$$

де r – темп зростання чистого доходу від реалізації товарів;

j – рік реалізації проекту, $j = \overline{1, 2, \dots, n}$, n – скінченна кількість років реалізації проекту;

R_0 – чистий дохід від реалізації товарів у базовому році;

y_0 – частка прибутку до оподаткування в обсягу чистого доходу від реалізації товарів у базовому році, $y_0 = Y_0/R_0$;

Y_0 – прибуток до оподаткування у базовому році;

i_0 – частка витрат на інноваційну діяльність в обсягу чистого доходу від реалізації товарів у базовому році, $i_0 = I_0/R_0$;

I_0 – витрати на інноваційну діяльність;

0,18 – ставка податку на прибуток підприємств (коефіцієнт).

Втрати бюджету від інноваційної пільги та, відповідно, обсяг фінансових ресурсів, акумульованих підприємством при її застосуванні у j -му році реалізації проекту (V_j), розраховуються:

$$V_j = r^j \cdot R_0 \cdot i_0 \cdot 0,054. \quad (2)$$

Модель 2 – пряме зменшення податку на прибуток підприємств на суму інноваційного податкового кредиту у розмірі 30% приросту витрат підприємства на інноваційну діяльність. Сума податкового кредиту першого року визначається у розмірі 30% витрат на інноваційну діяльність у рамках реалізації проекту, а сума податкового кредиту другого та наступних років – у розмірі 30% приросту витрат, порівняно з попереднім роком. Обсяг втрат бюджету (на рівні держави) та акумульованих фінансових ресурсів (на рівні підприємств) при застосуванні інноваційної пільги у j -му році реалізації проекту (V_j), визначається:

$$V_j = r^{(j-1)} \cdot R_0 \cdot i_0 \cdot (r-1) \cdot 0,3, \quad (3)$$

де $j = \overline{2, 3, \dots, n}$.

Наведені моделі податкового стимулювання інноваційної діяльності підприємств апробовано для оцінки фінансових наслідків запровадження інноваційної пільги для вітчизняної промисловості та її окремих підприємств (табл. 3).

За нашими розрахунками, надання інноваційної податкової пільги за другим підходом забезпечує більший обсяг акумульованих фінансових ресурсів для підприємств, які реалізують інноваційно-інвестиційні проекти, особливо у перший рік пільгового оподаткування. Але, з точки зору бюджетних наслідків, пільгове оподаткування за першим підходом сприятиме меншим втратам бюджетних надходжень, а отже, меншим додатковим ризикам бюджетної дестабілізації.

Додатковими джерелами покриття втрат бюджету внаслідок надання підприємствам податкових пільг є кошти, отримані від приватизації, управління державною власністю та збільшення податкових надходжень від здійснення заходів щодо запобігання ухиленню підприємств від сплати податків та інших заходів щодо зменшення тіньової економіки.

Таблиця 3

Прогнозна оцінка обсягу фінансових ресурсів, акумульованих підприємствами при застосуванні інноваційної пільги з податку на прибуток

Підприємства	Чистий дохід від реалізації товарів, млн. грн. (R_0)	Частка витрат на інноваційну діяльність (i_0)*	Модель 1				Модель 2			
			роки			усього, млн. грн.	роки			усього, млн. грн.
			перший	другий	третій		перший	другий	третій	
Усього по промисловості України, зокрема за підприємствами:	2 726 612,9	0,0033	500,9	516,5	532,5	1549,9	2699,4	86,3	88,9	2874,6
		0,01	1518,0	1565,1	1613,6	4696,7	8179,8	261,4	269,5	8710,8
ДП "Енергоатом"	36067,86	0,0033	6,63	6,83	7,04	20,50	35,71	1,14	1,18	38,03
		0,01	20,08	20,70	21,34	62,13	108,20	3,46	3,57	115,23
ПАТ "Українська залізниця"	66570,16	0,0033	12,23	12,61	13,00	37,84	65,90	2,11	2,17	70,18
		0,01	37,06	38,21	39,40	114,67	199,71	6,38	6,58	212,67
ПАТ "Турбоатом"	2166,94	0,0033	0,40	0,41	0,42	1,23	2,15	0,07	0,07	2,28
		0,01	1,21	1,24	1,28	3,73	6,50	0,21	0,21	6,92
ПАТ "Азот"	9041,04	0,0033	1,66	1,71	1,77	5,14	8,95	0,29	0,29	9,53
		0,01	5,03	5,19	5,35	15,57	27,12	0,87	0,89	28,88
ПАТ "Укрелеваторпром"	598,78	0,0033	0,11	0,11	0,12	0,34	0,59	0,02	0,02	0,63
		0,01	0,33	0,34	0,35	1,03	1,80	0,06	0,06	1,91
ПАТ "Дніпропетровський агрегатний завод"	342,75	0,0033	0,06	0,06	0,07	0,19	0,34	0,01	0,01	0,36
		0,01	0,19	0,20	0,20	0,59	1,03	0,03	0,03	1,09
ПАТ "Насосенергомаш"	1179,99	0,0033	0,22	0,22	0,23	0,67	1,17	0,04	0,04	1,24
		0,01	0,66	0,68	0,70	2,03	3,54	0,11	0,12	3,77

Примітка: * – частка витрат на інноваційну діяльність в обсягу чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг): 0,0033 – середній показник у промисловості; 0,01 – прогнозна оцінка.

Джерело: розраховано автором.

Для забезпечення стимулюючого впливу оподаткування на розвиток національної економіки запропоновано: 1) запровадити інноваційну пільгу з податку на прибуток підприємств; 2) встановити у Податковому кодексі України у розділі III "Податок на прибуток підприємств" чіткий перелік постійних податкових різниць, які коригуватимуть фінансовий результат до оподаткування (за даними фінансової звітності), або запровадити єдиний норматив – граничний рівень невиробничих витрат, які братимуться до уваги при розрахунку бази оподаткування податком на прибуток підприємств; 3) застосовувати методи капіталізації та амортизації окремих витрат; 4) розцінювати податкову прискорену амортизацію як вид податкових пільг для стимулювання придбання або створення основних засобів і нематеріальних активів з метою розробки та запровадження інновацій, а також включити її в Довідник податкових пільг, що є втратами доходів бюджету; 5) встановити, що у випадку реалізації великомасштабних інноваційно-інвестиційних проектів інноваційну податкову пільгу слід надавати на проекти, які дістали позитивний експертний висновок державної експертизи щодо пріоритетності для держави таких проектів, та взяті на облік Міністерством освіти та науки України або зареєстровані Міністерством економічного розвитку і торгівлі України.

Обґрунтовано пропозиції щодо удосконалення інституційного забезпечення фінансової взаємодії держави та підприємств шляхом внесення змін до бюджетного, податкового, митного і господарського законодавств для підвищення ефективності державного стимулювання підприємств, до законодавства у сфері державного фінансового контролю щодо розширення завдань державного фінансового аудиту, а також іншого законодавства. Це сприятиме активізації фінансування інноваційних факторів та розвитку інноваційної, конкурентоспроможної економіки.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження в дисертації запропоновано вирішення важливої наукової проблеми – забезпечення ефективної фінансової взаємодії держави та підприємств на етапі переходу до інноваційної, конкурентоспроможної економіки, який відбувається під впливом синергетичного ефекту активізації інноваційних факторів і факторів ефективності завдяки розширенню участі держави в інноваційно-інвестиційних процесах із застосуванням інструментів державного стимулювання та регулювання діяльності підприємств, створенню інформаційної бази для обґрунтування та вибору інноваційно-інвестиційних рішень, а також стимулюванню участі підприємств у співфінансуванні державних інвестиційних проектів.

Це дозволило сформулювати висновки теоретико-методологічного та науково-практичного характеру.

1. Порівняльний аналіз концептуальних підходів до визначення економічної природи фінансової взаємодії держави та підприємств показав, що впродовж усього історичного періоду розвитку економіки стандартна модель такої взаємодії не сформувалася. Фінансові відносини держави та підприємств еволюціонували під впливом економічних і геополітичних змін, відповідних трансформацій функцій держави та її участі у фінансовому забезпеченні розвитку економіки.

Економічна природа фінансової взаємодії держави та підприємств полягає у формуванні сукупності відносин, які виникають під впливом інструментів державного стимулювання та регулювання на фінанси підприємств, діяльності останніх – на державні фінанси, а також співфінансування державою та підприємствами інноваційно-інвестиційних процесів (зокрема, державою – інноваційно-інвестиційних проектів підприємств на умовах розподілу ризиків і прав на майнові результати їх реалізації, а підприємствами – державних інвестиційних проектів).

2. Зміна форм власності підприємств впливає на інструменти державного регулювання та, відповідно, на фінансові відносини з державою. Проте принципів зміни у фінансових відносинах держави та підприємств, які відбувались у постсоціалістичних країнах на етапі переходу до ринкової економіки (зміни форм власності у ході приватизації та корпоратизації), слід розглядати як перехід від одного етапу економічного розвитку до наступного, що не послаблює ролі держави, а змінює її цільову спрямованість, інструменти державного стимулювання й регулювання діяльності підприємств.

3. Концепція фінансової взаємодії держави та підприємств полягає у визначенні сукупності взаємозв'язаних інструментів державного стимулювання й регулювання діяльності підприємств, зокрема – інноваційних бюджетних трансфертів підприємствам; інноваційних пільг з податку на прибуток; публічних закупівель за інноваційним пріоритетом; державних гарантій по кредитах підприємствам на придбання технологій, що не мають вітчизняних аналогів; державного замовлення на підготовку кваліфікованих працівників відповідно до вимог інноваційної економіки; регуляторного впливу на тарифи природних монополій; інноваційної діяльності державних і комунальних підприємств; виконання інвестиційних зобов'язань приватизованими підприємствами.

4. На сьогодні економіка України перебуває на стадії переходу від першого етапу до другого, на якому домінують лише базові фактори розвитку, які для підвищення їх ефективності потребують модернізації. В умовах посилення глобальної конкуренції економічний розвиток залежить не тільки від наявності факторів виробництва, але й від домінування інноваційних факторів та ефективності їх використання, що, у свою чергу, вимагає збільшення фінансування інноваційно-інвестиційних процесів.

Виявлено, що низький рівень інвестування суб'єктів господарювання в Україні зумовлений, зокрема, використанням прибутку підприємств переважно на погашення збитків від їх інвестиційної та фінансової діяльності, що стримує процеси фінансового забезпечення інноваційної діяльності, яка є ризикованою і не має високого рівня прибутковості на початкових стадіях. Для розв'язання цих проблем необхідно вдосконалити систему фінансової взаємодії держави та підприємств. Основним напрямом такого вдосконалення, з метою активізації інноваційних факторів розвитку економіки, визначено застосування дійових і прозорих інструментів державного стимулювання й регулювання діяльності підприємств з посиленням фінансового контролю за їх використанням.

5. Забезпечення фінансової взаємодії держави та підприємств реалізується через загальні принципи господарювання, визначені у Господарському кодексі України. З метою запровадження розробленої концепції фінансової взаємодії держави та підприємств, а також підвищення ефективності такої взаємодії слід на законодавчому рівні скасувати положення щодо обмежень державного регулювання економічних процесів і замінити його на принцип "участі держави в економічному розвитку". Це дозволить розширити інструменти державного стимулювання інноваційного розвитку, продовжуючи заходи щодо зменшення надмірного регуляторного навантаження на підприємства, посилення контролю та недопущення порушень умов конкуренції.

6. Для участі держави в інноваційно-інвестиційних процесах і прийняття рішень щодо фінансування державних інвестиційних проектів і співфінансування інноваційно-інвестиційних проектів підприємств Міністерством економічного розвитку і торгівлі України має формуватися інформаційна база, що включатиме як показники інвестиційного плану підприємств, встановленні чинними правовими актами, так і додаткові індикатори, що відображають потреби під-

приємств у державній допомозі, обсяги резерву коштів і ліквідних активів для покриття інвестиційного ризику, а також показники плану ліквідності.

7. З огляду на необхідність стимулювання зростання інноваційної, конкурентоспроможної економіки, а також інвестицій в основний капітал для забезпечення економічної діяльності та створення інновацій, досліджено видатки розвитку бюджетів різних рівнів. Аналіз видатків розвитку Державного та місцевих бюджетів України виявив, що до їх складу включаються видатки на споживання. Удосконалено трактування поняття "видатки розвитку" з точки зору їх кількісного та якісного характеру – як видатків на фінансування: капітальних вкладень для створення (придбання), реконструкції та технічного переоснащення основних засобів, очікуваний строк корисної експлуатації яких перевищує 1 рік; науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт; відповідних капітальних трансфертів. Запропоновано внести відповідні зміни до Бюджетного кодексу України (щодо доповнення пункту 1 статті 2 і статті 71 новим терміном "видатки розвитку"), до наказів Міністерства фінансів України та інших нормативно-правових актів (щодо визначення нової редакції переліку видатків розвитку).

Дослідження показало, що, на відміну від досвіду країн з розвинутою економікою, в Україні має застосовуватись особлива форма державної підтримки – інноваційні бюджетні трансферти підприємствам. Умовами їх отримання встановлено співфінансування з Державним банком розвитку України та іншими інвесторами, а також визначення частки держави та інших інвесторів у майнових результатах реалізації проекту залежно від його інноваційної спрямованості, ризику і прибутковості; повернення суми інноваційних трансфертів після реалізації інноваційно-інвестиційних проектів. Це дасть можливість залучати до співфінансування інноваційно-інвестиційних проектів підприємств банки, недержавні пенсійні фонди, страхові організації та домогосподарства.

8. Відсутність в Україні інноваційної податкової пільги та належного інструментарію оцінки бюджетних наслідків від її надання справляє негативний вплив як на розвиток окремих підприємств, так і на конкурентоспроможність економіки в цілому. Розроблено математичні моделі оцінки фінансових наслідків податкового стимулювання інноваційної діяльності підприємств. Ці моделі дозволяють здійснювати вибір підходу до надання інноваційної пільги і до інтенсивності її застосування для забезпечення державної підтримки підприємств з метою збільшення потенціалу розвитку національної економіки на засадах домінування інноваційних факторів. З огляду на реальні можливості бюджету України, результати варіантних розрахунків фінансових наслідків застосування інноваційної пільги з податку на прибуток підприємств можуть бути використані для прийняття рішень щодо вибору конкретного варіанта податкового стимулювання інноваційної діяльності підприємств.

9. За результатами досліджень виявлено, що для активізація інноваційних факторів впливу на розвиток економіки необхідно стимулювати участь підприємств у фінансуванні державних інвестиційних проектів в економічно слабких регіонах, зокрема – шляхом надання преференцій підприємствам при отриманні

державних замовлень, здійсненні публічних закупівель, концесії, отриманні права оренди земельних ділянок для господарської діяльності, реалізації проектів державно-приватного партнерства за умови збереження державного контролю за наданням соціальних послуг.

10. Фінансовий та інвестиційний потенціал підприємств і виробничих кластерів (можуть залучати до інноваційної діяльності інноваційні стартапи та науково-дослідні організації) створює додатковий стимул до оновлення основного капіталу і взагалі до збільшення фінансового забезпечення інноваційно-інвестиційних процесів короткострокового періоду, а також до підвищення прибутковості та конкурентоспроможності підприємств у середньостроковому періоді. Інвестиційний потенціал підприємств відображає ступінь оновлення їх основного капіталу, що у наступні періоди генеруватиме доходи. Фінансовий потенціал підприємств визначено як сукупність їх власних і залучених фінансових ресурсів, достатніх для ведення операційної та інноваційної діяльності, підвищення кваліфікації працівників, виконання інших зобов'язань соціальної відповідальності, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності підприємств.

11. Співфінансування державою інноваційно-інвестиційних проектів підприємств зумовлює необхідність розширити державний фінансовий контроль з приводу доповнення основних завдань державного фінансового аудиту інвестиційних проектів, які співфінансуються державою, та використання коштів (грантів) Європейського Союзу заходами щодо аналізу та оцінки можливих інвестиційних ризиків, які імовірно виникатимуть при реалізації проектів і призводитимуть до втрати державних фінансових ресурсів, а також щодо розробки державним аудитором рекомендацій з управління цими ризиками.

Доведено необхідність законодавчого закріплення проведення державної експертизи результатів реалізації інноваційно-інвестиційних проектів, у фінансуванні яких брала участь держава, що дозволить оцінювати ступінь досягнення цілей проекту та ефективність використання бюджетних коштів.

Дослідження проблеми інституційного забезпечення фінансової взаємодії держави та підприємств дає підстави стверджувати про необхідність його вдосконалення шляхом внесення змін до бюджетного, податкового, митного і господарського законодавств щодо підвищення ефективності державного стимулювання підприємств, до законодавства у сфері державного фінансового контролю щодо розширення завдань державного фінансового аудиту інвестиційних проектів, а також іншого законодавства.

Наукові розробки та пропозиції було використано ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України" при підготовці наукових доповідей, аналітичних записок і пропозицій, які враховано у практичній роботі органів державної влади, а також у навчальному процесі, що підтверджено відповідними довідками.

Висновки та рекомендації дисертації можуть використовуватись органами загальнодержавного управління і підприємствами для забезпечення ефективної фінансової взаємодії держави та підприємств для розвитку інноваційної, конкурентоспроможної економіки.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Білоусова О.С. Взаємодія держави та підприємств у фінансовому забезпеченні економічного розвитку: монографія; НАН України, ДУ "Ін-т екон. та прогнозів. НАН України". Київ, 2017. 340 с.

**Статті у періодичних фахових наукових виданнях України,
включених до міжнародних наукометричних баз, та в іноземних виданнях**

2. Білоусова Е.С. Приватизація в системі фінансового взаємодіяння держави та підприємств. *Белорусский економічний журнал*. 2017. № 3. С. 137–147.

3. Білоусова О.С. Підвищення ролі державних інвестицій у модернізації реального сектору економіки України. *Фінанси України*. 2017. № 5. С. 63–75 (Index Copernicus).

4. Білоусова О.С. Моніторинг фіскальної системи та його роль у забезпеченні фінансової стабільності. *Бізнес Інформ*. 2012. № 12. С. 262–267 (RePEc, Directory of Open Access Journals).

5. Білоусова О.С. Фінансове планування підприємств в управлінні процесами збалансування фінансів реального сектору. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2011. № 3. Т.1. С. 45–54 (Research Bible Academic Journals Database).

6. Білоусова О.С. Фінансові інструменти забезпечення розвитку національної економіки. *Економіка і прогнозування*. 2017. № 1. С. 31–43 (RePEc, Index Copernicus, CrossRef, EBSCO).

7. Білоусова О.С. Міжнародні тенденції реформування державних фінансів на засадах консолідації та уроки для України. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка*. 2017. Т. 22. Вип. 1 (54). С. 126–130 (Index Copernicus).

8. Білоусова О.С. Фінансове забезпечення інноваційної діяльності в Україні та країнах ОЕСР. *Світ фінансів*. 2017. Вип. 1 (50). С. 137–151 (Index Copernicus).

9. Білоусова О.С. Інвестиційний потенціал економіки України та країн ЄС. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту*. 2017. № 1–2. С. 60–67 (Index Copernicus, Directory of Open Access Journals).

10. Білоусова О.С. Регулювання фінансової політики підприємств державного сектору економіки. *Економіка. Фінанси. Право*. 2017. № 6/2. С. 4–8 (Index Copernicus).

11. Білоусова О.С. Засади управління дебіторсько-кредиторською заборгованістю суб'єктів господарювання на рівні держави і підприємств. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка*. 2017. Т. 22. Вип. 4 (57). С. 93–97 (Index Copernicus).

12. Білоусова О.С. Державне регулювання тарифної політики підприємств монополістів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія "Економіка". 2017. № 5 (33). С. 79–83 (Index Copernicus).

13. Білоусова О.С. Реформування механізмів управління фінансами державних підприємств. *Інноваційна економіка*. 2017. № 5–6. С. 170-174 (Index Copernicus).

14. Білоусова О.С. Фінансовий контроль за використанням державного майна. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 13. С. 21–24 (Index Copernicus, Scientific Indexing Services).

15. Білоусова О.С. Вплив заборгованості підприємств на фінансові потоки держави. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки*. 2017. Вип. 24. Ч. 2. С. 58–61 (Index Copernicus).

16. Білоусова О.С. Трансформація впливу держави на інвестиційні процеси. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 16. С. 32–37 (Index Copernicus, Scientific Indexing Services).

17. Білоусова О.С. Бюджетні видатки в контексті забезпечення розвитку економіки. *Економіка. Фінанси. Право*. 2017. № 9. С. 7–12 (Index Copernicus).

18. Білоусова О.С. Альтернативи використання доходів від управління державною власністю. *Статистика України*. 2017. № 3 (78). С. 37–44 (Scientific Indexing Services, Ulrich's Periodicals Directory, InfoBase Index, Open Doar Repository Mandates and Policies).

19. Луніна І.О., Білоусова О.С. Оцінка втрати доходів бюджету від ПДВ. *Економіка та держава*. 2017. № 5. С. 13–18 (особисто автором визначено інструментарій оцінки втрати податкових надходжень до бюджету від ПДВ на рівні підприємств) (Index Copernicus, Scientific Indexing Services).

20. Луніна І.О., Білоусова О.С., Булана О.О. Бюджетно-податкове стимулювання інноваційної діяльності в Україні. *Економіка і прогнозування*. 2016. № 1. С. 41–56 (особистий вклад: проаналізовано податкове стимулювання інноваційної діяльності в Україні, досліджено досвід Франції, розроблено моделі для економічного обґрунтування податкового стимулювання інноваційної діяльності підприємств, на основі яких здійснено модельні розрахунки та розроблено пропозиції щодо вдосконалення податкового законодавства для забезпечення інноваційного розвитку економіки України) (RePEc).

21. Білоусова О.С., Єршова Г.В. Взаємодія держави та приватних інвесторів у реалізації пріоритетних проектів в Україні. *Економіка і прогнозування*. 2015. № 3. С. 7–20 (особистий вклад: розкрито проблеми, причини і результати взаємодії держави з приватними інвесторами та визначено фактори її ефективності; розроблено методологічні засади оцінки непередбачуваних інвестиційних зобов'язань підприємств, відстрочених інвестиційних активів і довгострокових зобов'язань, які виникають при реалізації інноваційно-інвестиційних проектів (зокрема, надасть можливість визначати інвестиційні ризики проекту та шляхи їх зменшення, формування забезпечень або їх страхування) (RePEc).

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

(опубліковано за матеріалами конференцій)

22. Білоусова О.С. Вплив державної підтримки підприємств на стійкий розвиток економіки. *Публічне управління та адміністрування: конкурентні виклики сучасності*: матеріали Всеукраїнської наук.-практ. інтернет-конф., 30 берез-

ня 2018 р.; Інститут адміністрування та післядипломної освіти Національного університету "Львівська політехніка". Львів: Ліга-Прес, 2018. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). С. 18–19.

23. Білоусова О.С. Роль бюджетних видатків розвитку у забезпеченні економічного зростання. *Стратегія розвитку України: економічний та гуманітарний виміри*: матеріали IV Міжнародної наук.-практ. конф., 17 жовтня 2017 р. ; Національна академія статистики, обліку та аудиту. Київ: «Інформаційно-аналітичне агентство», 2017. 535 с. С. 20–23.

24. Білоусова О.С. Ризики ухилення від сплати ПДВ та шляхи їх мінімізації. *Фіскальна політика в умовах макроекономічної стабілізації*: зб. наукових праць за матеріалами II наук.-практ. інтернет-семінару, 22–31 травня 2017 р. Ірпінь: НДІ фіскальної політики, 2017. 132 с. С. 58–60.

25. Білоусова О.С. Фінансова взаємодія держави та регіонально-функціональних кластерів. *Проблеми регіоналістики: минуле, сучасне, майбутнє*: тези наук.-практ. інтернет-конф., 3 березня 2017 р. / М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана»; редкол.: Б. М. Данилишин (відп. ред.) [та ін.]. Електрон. текст. дані. Київ: КНЕУ, 2017. С. 64–65. URL: <http://ir.kneu.edu.ua/bitstream/2010/21092/1/64-65.pdf>.

26. Білоусова О.С. Трансформація державного інвестування у контексті євроінтеграційних процесів. *Трансформація фіскальної політики України в умовах євроінтеграції*: зб. наукових праць за матеріалами VIII наук.-практ. інтернет-конф., 1–15 грудня 2016 р. Ірпінь, 2016. 312 с. С. 86–88.

27. Білоусова О.С. Конвергенція бухгалтерського та податкового обліків для забезпечення оподаткування прибутку: вітчизняний і зарубіжний досвід. *Реформування податкової системи України відповідно до європейських стандартів*: матеріали VII Міжнародної наук.-практ. конф., 22 грудня 2015 р. Ірпінь: Вид-во Національного університету ДПС України, 2015. 472 с. С. 298–302.

28. Білоусова О.С. Стратегічні напрями розвитку державного сектору економіки. *Фінансові механізми активізації підприємництва в Україні*: матеріали V міжнародної наук.-практ. конф., 29–30 жовтня 2009 р. Львів: Львівська державна фінансова академія, 2009. 338 с. С. 124–127.

29. Білоусова О.С. Концептуальні засади розвитку системи державного внутрішнього фінансового контролю в Україні. *Фінансово-бюджетна стратегія в сучасних соціально-економічних умовах*: матеріали наук.-практ. конф., 26 лютого 2009 р. Редкол.: І.Я. Чугунов (голова) [та ін.]. Київ: НДФІ, 2009. 207 с. С.199–206.

30. Білоусова О.С. Фінансове забезпечення державних інвестиційних проєктів в рамках імплементації законодавства ЄС. *Актуальні проблеми та перспективи розвитку економіки в умовах глобальної нестабільності*: матеріали III міжнародної наук.-практ. конф., 10–12 грудня 2015 р. Кременчук, 2015. 566 с. С. 30–32.

31. Білоусова О.С. Державне регулювання фінансів підприємств: стан та перспективи в умовах ринкової трансформації економіки. *Тенденції управління фінансовими та інноваційними процесами в умовах ринкових перетворень*:

матеріали міжнародної наук.-практ. конф., 2 березня 2012 р. Вінниця: ВНТУ, 2012. 410 с. С. 155–158.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації (колективні монографії)

32. Даниленко А.І., Зимовець В.В., Шаблиста Л.М., Білоусова О.С., Єршова Г.В. Впровадження стратегічного планування розвитку державних фінансів. *Державний бюджет і бюджетна стратегія в умовах економічних реформ*: кол. моногр.; у 4 т. / ДННУ «Акад. фін. управління». Київ, 2011. Т.1 : Стабілізація державних фінансів у контексті стратегії реформ, 2011. 1016 с. С. 139–186 (особистий вклад: узагальнено зарубіжний досвід з питань організації державного стратегічного планування, досліджено проблеми стратегічного планування державних фінансів в Україні та розроблено пропозиції щодо його вдосконалення).

33. Білоусова О.С. Стан фінансів реального сектору та ризику недоотримання доходів бюджету. *Ризики і загрози фінансовій безпеці сектору державних фінансів та шляхи їх подолання*: монографія. О.С.Білоусова, В.І.Гаркавенко, А.І.Даниленко та ін. Київ: ДННУ «Акад. фін. управління», 2013. 308 с. С. 172–199.

34. Білоусова О.С. Розвиток фінансового планування та внутрішнього фінансового контролю у контексті забезпечення процесів оздоровлення фінансів підприємств. *Вплив кризи на фінанси реального сектора економіки України та шляхи їх оздоровлення*: монографія; за ред. чл.-кор. НАН України А.І.Даниленка; НАН України, ДУ "Ін-т екон. та прогнозув. НАН України". Київ, 2014. 520 с. С. 487–512.

35. Даниленко А.І., Білоусова О.С. Ризики запровадження ПДВ-облігацій для фінансової стійкості підприємств та шляхи їх пом'якшення. *Ризики та перспективи розвитку України у період посткризового відновлення*: монографія; за ред. чл.-кор. НАН України А.І.Даниленка; НАН України, Ін-т екон. та прогнозув. Київ, 2012. 348 с. С. 182–190 (особистий вклад: оцінено вплив ПДВ-облігацій на стійкість державних фінансів та фінансову стійкість підприємств).

36. Даниленко А.І., Зимовець В.В., Шаблиста Л.М., Білоусова О.С., Єршова Г.В., Гаркавенко В.І. Ризики фінансової стійкості реального сектору та інноваційні механізми їх пом'якшення. *Фінансова система національної економіки: проблеми розвитку та управління змінами*: монографія; у 3 т. / за заг. ред. Т.І.Єфименко; ДННУ «Акад. фін. управління». Київ, 2012. Т.3, 2012. 958 с. С. 122–184 (особистий вклад: обґрунтовано критеріальні вимоги до системи безпеки у сфері фінансів реального сектору, механізми пом'якшення ризиків і напрями розвитку системи державного регулювання фінансової стабільності).

37. Білоусова О.С., Гаркавенко В.І. Короткострокове кредитування оборотних активів промислових підприємств. *Державна політика стабілізації фінансів підприємств*: монографія. А.І.Даниленко, В.В.Зимовець, О.М.Кошик та ін.; за ред. чл.-кор. НАН України А.І.Даниленка; НАН України; Ін-т екон. та прогнозув. Київ, 2011. 452 с. С. 229–245 (особистий вклад: досліджено проблеми

короткострокового кредитування поточної діяльності промислових підприємств та уточнено склад показників коефіцієнта кредитної платоспроможності).

38. Чугунов І.Я., Білоусова О.С., Футоранська Ю.М. Внутрішній аудит як складова системи управління державними видатками. *Фінанси України: інституційні перетворення та напрями розвитку*: монографія; за ред. І.Я.Чугунова. Київ: ДНУ АФУ, 2009. 848 с. С. 358–415 (особистий вклад: досліджено проблеми управління державними видатками та обґрунтовано підходи до запровадження системи державного внутрішнього фінансового контролю та аудиту).

39. Луніна І.О., Білоусова О.С. Державна політика оподаткування прибутку як інструмент стимулювання розвитку національної економіки. *Реформування податкової системи України: сучасні виклики та орієнтири* / за заг. ред. П.В.Пашка, Л.Л.Тарангул. Київ: Новий друк, 2015. 570 с. (Серія «Податкова та митна справа в Україні», т. 29). С. 88–110 (особистий вклад: досліджено методологічні підходи до формування бази оподаткування прибутку підприємств та практику їх застосування в Україні та розвинутих країнах світу; розроблено пропозиції щодо вдосконалення податкового законодавства в Україні для забезпечення стимулюючого впливу оподаткування на розвиток національної економіки та проведення фіскальної консолідації).

Інші наукові праці

40. Білоусова О.С., Єршова Г.В., Зимовець В.В. Фінансове забезпечення державних інвестиційних проектів в Україні та його адекватність європейським підходам. *«Імплементация Угоди про асоціацію між Україною та ЄС: економічні виклики та нові можливості»*: наук. доповідь / за ред. акад. НАН України В.М.Гейця, чл.-кор. НААН України Т.О.Осташко; НАН України; ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України». Київ, 2016. 184 с. С. 160–164 (особистий вклад: виявлено вигоди та можливі ризики втрат України від імплементації Угоди щодо забезпечення державного інвестування; розроблено пропозиції щодо вдосконалення бюджетного законодавства в контексті фінансування державних інвестиційних проектів).

41. Білоусова О.С. Основні напрями удосконалення фінансового планування підприємств як важливої складової державного регулювання. *«Фінансовий механізм забезпечення розвитку реального сектора України»*: науково-аналітична доповідь / за ред. А.І.Даниленка; ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України». Київ, 2014. 92 с. С. 73–74.

42. Білоусова О.С. Незадовільний фінансовий стан реального сектора. *«Ризики і загрози безпеці сектора державних фінансів України»*: аналітична доповідь / НАН України; Ін-т екон. та прогноз. Київ, 2013. 56 с. С. 43–46.

АНОТАЦІЯ

Білоусова О.С. Фінансова взаємодія держави та підприємств для розвитку економіки. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. – ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України", Київ, 2019.

Дисертацію присвячено дослідженню теоретико-методологічних засад і розробці практичних рекомендацій щодо забезпечення фінансової взаємодії держави та підприємств. Обґрунтовано концепцію фінансової взаємодії держави та підприємств на етапі переходу від малої, переважно сировинної до інноваційної, конкурентоспроможної економіки. Ця концепція полягає у визначенні сукупності взаємопов'язаних інструментів державного стимулювання та регулювання окремих аспектів діяльності підприємств, використання яких створюватиме передумови для виникнення синергетичного впливу факторів інновацій та ефективності на розвиток національної економіки.

Визначено засади формування інформаційної бази для прийняття рішень щодо фінансування державних інвестиційних проектів і співфінансування інноваційно-інвестиційних проектів підприємств. Доведено доцільність застосування інноваційних бюджетних трансфертів підприємствам і визначено умови їх отримання. Розроблено модель оцінки фінансових наслідків впровадження інноваційних пільг з податку на прибуток підприємств, що дозволяє обґрунтувати вибір форм та інтенсивність державної підтримки інноваційно-інвестиційних проектів підприємств. Обґрунтовано напрями застосування державними банками інвестиційних платформ для участі держави у підтримці дрібного кредитування; а також механізм зменшення ризиків надання підприємствам інноваційних бюджетних трансфертів. Розроблено практичні рекомендації щодо забезпечення ефективною фінансовою взаємодією держави та підприємств для розвитку інноваційної, конкурентоспроможної економіки.

Ключові слова: фінансова взаємодія держави та підприємств, функції держави, державна допомога, інноваційні податкові пільги, інноваційні бюджетні трансферти, фінансовий та інвестиційний потенціал, інноваційно-інвестиційні проекти, конкурентоспроможність національної економіки.

АННОТАЦИЯ

Белоусова Е.С. Финансовое взаимодействие государства и предприятий для развития экономики. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени доктора экономических наук по специальности 08.00.08 – деньги, финансы и кредит. – ГУ "Институт экономики и прогнозирования НАН Украины", Киев, 2019.

Диссертация посвящена исследованию теоретико-методологических и практических основ обеспечения финансового взаимодействия государства и предприятий. Обоснована концепция финансового взаимодействия государства и предприятий на этапе перехода от малой, открытой, сырьевой к инновационной конкурентоспособной экономике. Эта концепция заключается в определении совокупности взаимосвязанных инструментов государственного стимулирования и регулирования отдельных аспектов деятельности предприятий и будет создавать предпосылки для возникновения синергетического влияния факторов инноваций и эффективности на развитие национальной экономики.

Определены основные положения формирования информационной базы принятия решений по финансированию государственных инвестиционных проектов и софинансированию инновационно-инвестиционных проектов предпри-

ятий. Доказана целесообразность применения инновационных бюджетных трансфертов предприятиям и определены условия их получения. Разработана математическая модель оценки финансовых последствий введения инновационных льгот по налогу на прибыль предприятий, что позволяет обосновывать выбор форм и интенсивности государственной поддержки инновационно-инвестиционных проектов предприятий. Определены подходы к стимулированию предприятий, участвующих в финансировании государственных инвестиционных проектов в экономически слабых регионах.

Обоснованы направления применения государственными банками инвестиционных платформ для участия государства в поддержке мелкого кредитования; механизм уменьшения рисков предоставления предприятиям инновационных бюджетных трансфертов. Разработаны практические рекомендации по повышению эффективности финансового взаимодействия государства и предприятий с целью развития инновационной, конкурентоспособной экономики.

Ключевые слова: финансовое взаимодействие государства и предприятий, функции государства, государственная помощь, инновационные налоговые льготы, инновационные бюджетные трансферты, финансовый и инвестиционный потенциал, инновационно-инвестиционные проекты, конкурентоспособность национальной экономики.

ANNOTATION

Bilousova O.S. Financial interaction between state and enterprises for economic development. – Manuscript.

Thesis for a Doctor's degree in Economics in specialty 08.00.08 – Money, Finances and Credit. – State Organization "Institute for Economics and Forecasting of NAS of Ukraine", Kyiv, 2019.

The thesis studies various theoretical and methodological aspects and develops practical recommendations for ensuring financial interaction between state and enterprises.

The author summarizes the research and proposes a solution of the important scientific problem of ensuring effective financial interaction between the state and enterprises at the stage of transition to innovative economy. Such an interaction should take place under the influence of the synergetic effect of the revival of innovative and efficiency factors, expansion of the state's participation in innovation and investment processes with the use of state instruments to encourage and regulate the companies' activities and create an information base for substantiation and selection in innovative investment decisions. The objective also includes the companies' participation in co-financing of public investment projects.

The thesis examines and substantiates the concept of financial interaction between the state and companies, which consists in determining the totality of instruments of state incentives and regulation of the companies' activities. They include: innovative budget transfers; innovative tax benefit for income tax; public procurement according to innovation priority; state guarantees on the companies' loans for the purchase of technologies that have no domestic analogues; the state order for qualified employees in accordance with the requirements of the innovative economy; regulatory influence

on tariffs of natural monopolies; innovation activities of state and communal enterprises; and fulfillment of investment obligations of privatized companies.

Determined the principles of the formation of information base for decision making as to financing of state investment projects and co-financing of innovation-investment projects. Such a base would create proper conditions for the formation of stable incentives for private investors to participate in investment projects to achieve national priorities.

The author determines the expediency of applying innovative budget transfers to enterprises and the conditions for their receipt. The thesis develops a model for the forecasting of financial consequences from the introduction of innovative benefit for income on corporate profit tax, which allows substantiation of the choice between forms and intensity of state support of innovation and investment projects.

Determined the principles of stimulating companies for their share based participation in financing state investment projects in economically weak regions.

The author justifies the guidelines of the use of investment platforms by state banks for participation of the state in support of small lending, as well as various approaches to risk management in the context of granting the enterprises a risk reduction mechanism for innovative budget transfers.

The thesis defines the concept of "investment potential of enterprises" using the cost approach and characterizes the renewal of fixed capital to improve the competitiveness of enterprises. In this regard, the essence of the enterprises' financial potential is defined as a set of own and attracted financial resources sufficient for the implementation of operational and innovation activities, training of employees, and fulfillment of other obligations of social responsibility, which are aimed at increasing the company's competitiveness.

Provided various practical recommendations for ensuring the effective financial interaction between state and enterprises for the development of innovative economy.

Key words: financial interaction between the state and enterprises, state functions, state aid, innovation tax benefit, innovative budget transfers, financial and investment potential, innovation-investment projects, competitiveness, economic development.

Підписано до друку 28 грудня 2018 р. Формат 60x90/16
Ум. друк. арк. 1,9. Обл.-вид. арк. 1,9.
Наклад 130 прим. Замовлення № 58.

Виготовлювач ДУ "Інститут економіки
та прогнозування НАН України"
вул. Панаса Мирного, 26, м. Київ, 01011.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 5793 від 22.11.2017 р.